

Unentse Sprokkels 1

Jaarboek van Heemcentrum 't Schoor
Udenhout-Biezenmortel

Waarin opgenomen het jaarverslag
2003

Uitgever "Stichting Heemcentrum 't Schoor Udenhout Biezenmortel"
Drukkerij ELKA Tilburg
April 2004
Oplage 300

Dit jaarboek is gerealiseerd onder eindredactie van het Schrijversteam van Heemcentrum 't Schoor, die dankbaar artikelen van gastschrijvers heeft opgenomen. Afbeeldingen zijn hoofdzakelijk afkomstig uit de collecties van Kees van den Bersselaar, Luud de Brouwer, Jan Denissen, Annie van Roessel-Kolen, de familie Jos Verschuren en het archief van Heemcentrum 't Schoor Udenhout Biezenmortel. Mochten onbedoeld foto's zijn opgenomen waaraan ons onbekende rechten zijn verbonden, dan kan contact worden opgenomen met de uitgever.

© Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd zonder voorafgaande toestemming van de uitgevers.

Voorwoord

U heeft het eerste deel in handen van een nieuwe reeks boeken van Heemcentrum 't Schoor. Onze grote boekenreeks, die inmiddels negen delen omvat, is een groot succes. Vele titels zijn uitverkocht en er is veel waardering voor uitgesproken. Waarom dan met een nieuwe reeks beginnen, zult u zich misschien afvragen. Naast onderwerpen, die erom vragen om te worden uitgediept in de vorm van een groot boek, zijn er ook vele interessante kleinere onderwerpen om over te schrijven. De wens om dat te realiseren paste goed bij de wens van het bestuur van Heemcentrum 't Schoor om het jaarverslag interessanter te maken door het uit te breiden met enkele historische artikelen. Zo ontstond het idee om jaarlijks een klein boek te maken. Toen onze vaste drukker ELKA BV aanbood om ons daarmee financieel flink te helpen, was de laatste hobbel genomen.

Zoals u van een Heemcentrum mag verwachten zal telkens het grootste deel van de inhoud betrekking hebben op de geschiedenis van Udenhout en Biezenmortel, maar er is ook aandacht voor natuur, cultuur en dialect. Wij willen een boekje maken met een grote variatie voor een breed publiek. Jaarlijks zullen er een aantal terugkerende onderwerpen zijn zoals het jaarverslag van Heemcentrum 't Schoor, nieuwe aanwinsten van 't Schoor, verdwenen dorpsgezichten en bekende overleden dorpsgenoten. Deze vaste onderwerpen vullen we aan met wisselende artikelen, eventueel geschreven door gastschrijvers.

Binnen het schrijversteam hebben we meerdere keren gesproken over de naam van het nieuwe boekje. Omdat we een grote variatie willen van bij elkaar gesprokkelde kleinere artikelen sprak ons de naam "Unentse Sprokkels" aan.

Graag willen wij belangstellenden voor de geschiedenis van Udenhout en Biezenmortel uitnodigen om zelf onderwerpen en foto's aan te dragen.

Bestuur en schrijversteam
Heemcentrum 't Schoor Udenhout Biezenmortel

Rondom de plattebuiskachel

Piet Naalden

Einde 2002 kocht Stichting Heemcentrum 't Schoor in Udenhout te Boxtel een ouderwetse plattebuiskachel, want die ontbrak nog in de collectie. Tijn Keuninx reed op 30 november 2002 met zijn auto en aanhanger samen met Bert van Asten en Kees van den Bersselaar naar de familie Koenen op Nergena 12 in Boxtel en zij kochten daar voor € 140,00 een eenvoudige Brabantse plattebuis. Een jaar later kon het werkgroepje vrijwilligers vanuit het werkplaatsje aan de Zandleij in de Gommelsestraat, trots de door hen gerestaureerde kachel afleveren op de thuisbasis Schoorstraat 2 in Udenhout. Voor mensen die na 1960 geboren zijn, zegt zo'n kachel niet veel; voor de ouderen des te meer. Even terug in de geschiedenis; tussen 1800 en 1850 werden de open vuren onder de schouwen in de huizen geleidelijk aan vervangen door o.a. de plattebuiskachel en tot rond 1960 stond in Udenhout in veel woningen wel zo'n kachel. De opkomst van de kachel viel samen met het toenemende gebruik van steenkool.

Volgens het woordenboek van Van Dale was *“een kachel, een verwarmingstoestel voor vertrekken met besloten vuur dat vrij in het vertrek stond, gewoonlijk voor de schoorsteen”*, bij ons meest van gegoten ijzer. Een Brabantse kachel heeft een ladevormig bovenstuk waarop gekookt kan worden “.

Men kende een Brabantse en een Belgische plattebuiskachel. De Brabantse hadden gietijzeren knoppen en ornamenten; de Belgische kachels hadden meer emaille versieringen en porseleinen knoppen. De oorsprong van de plattebuiskachel lag kennelijk in België. In Mechelen werd dit type kachel al voor 1830 geproduceerd en na de afscheiding van België nam de jonge ijzergieterij van Asselbergs in Bergen op Zoom hier de productie ter hand. Maar de plaatselijke smid maakte ook zelf deze kachels. Jo Olislagers, nu een zeventiger, heeft als beginnende smid samen met zijn vader Gerard Olislagers in de werkplaats aan de Kreitenmolenstraat nog menige plattebuiskachel gemaakt. Gietijzeren onderdelen werden dan via de IJzergroothandel Merckx in Tilburg aangeleverd.

Hoe zag zo'n plattebuiskachel eruit? De voet van de kachel bestond uit een vierkante plaatijzeren bak van plm. 40 bij 40 cm, met afgevlakte hoeken en soms staande op vier fraaie gietijzeren klauwpoten; aan de voorkant bevond zich een aslade. Ook waren er ronde kachelvoeten. Boven op de bak was een rond gat gemaakt waarover een ijzeren kolom geplaatst werd met aan de voorkant een opening met schuif voor het oprakelen of oppoken van het brandende vuur. Boven op deze kolom was een gietijzeren ronde pot aangebracht met op de bodem een gietijzeren rooster waarop het vuur brandde. Naast de aanvoer van verse lucht van onderaf via de opening in de kolom diende het rooster ook voor de afvoer van de verbrande koolas naar de aslade.

Op de gietijzeren pot rustte een ladevormig bovenstuk, een lange brede rechthoekige platte buis van 'n goeie meter lang, 40 à 50 cm breed en 12 cm hoog; aan het andere einde steunde de plattebuis op een eenvoudige of soms sierlijke ijzeren schraag. Alle onderdelen van de plattebuis werden aaneen geklonken en niet gesoldeerd of in elkaar geschroefd, aldus Jo Olislagers.

De plattebuis was in het voorste deel van boven en onder voorzien van een brede opening; de onderzijde sloot aan op de eerder genoemde pot en de bovenzijde werd afgesloten met een ijzeren deksel met een staande handgreep. In het achterste deel van de plattebuis was aan de bovenzijde een ronde opening waarop een kraag werd aangebracht waarop een kachelpijp rustte die naar boven uitmondde in de schouw en nodig was voor de afvoer van de verbrande rookgassen. In die pijp was nog een

klepje aangebracht dat vanaf de buitenzijde in een bepaalde stand gezet kon worden en waarmee de trekkracht van de lucht in relatie tot het reeds genoemde schuifje in de kolom geregeld werd. Op deze manier kon het vuur of getemperd of opgestookt worden.

Nam men bij de plattebuis het deksel van het stookgat af dan kon daarop een pot, pan of ketel gezet worden en kon men eten koken, bakken of braden. Omdat niet alle potten en pannen dezelfde doorsnede hadden werd gebruik gemaakt van een of meer platte ijzeren ringen van verschillende grootte die op elkaar aansloten, allen voorzien van 'n handgreep zodat de pannen pasten op het stookgat. Sommige kachels hadden zelfs twee stookgaten zodat men sneller kon werken met de bereiding van het eten. Was het eten klaar dan kon het ook warm gehouden worden op het achterste deel van de plattebuis al of niet op een losse treeft (een soort drievoet).

Aanvankelijk was er nog volop hout om deze kachels te stoken; vooral bij koud weer moest elke morgen de kachel aangemaakt worden; met lucifers werden eerst wat dunnere droge takjes en krantenpapier aangestoken waarop dan even later wat dikkere takken gelegd werden, gevolgd door op maat gekloven blokken hout of turf en later kolen. De kunst was om de kachel brandende te houden, er moest voortdurend aangevuld worden; bij elke kachel stond toen wel een stekkenbak of een bak of mand met houtblokken daartoe gereed. Pas rond 1850 kwam ook het gebruik van steenkolen op gang en verschenen naast de kachel ook kolenbakken van koper of ijzer, al of niet met deksel - om het stof te weren - weer later gevolgd door de wat chic gevormde kolenkit.

Waren eerst voor de open haardvuren pannen en potten gemaakt met ijzeren pootjes, met de plattebuis verschenen ook de daarbij passende ijzeren en geëmailleerde potten en pannen zonder pootjes. De vroegere grote en kleinere koperen ketels en pannen verdwenen van toen af geleidelijk aan uit het beeld en kregen later netjes opgepoetst een ereplaats in de goei kamer. Ook de strijkbout kon nu op de plattebuis verwarmd of warm gehouden worden al of niet op een treeft. Aan de lange zijden van de plattebuis waren voor en achter meestal een paar fraai gevormde naar buiten en boven oplopende gebogen pootjes aangebracht, waarop horizontale ijzeren roeden bevestigd werden en aan de uiteinden voorzien van ronde knoppen; op die roeden konden bij winterdag of bij regen nog natte handdoeken of luiers gedroogd worden. Aan die roeden hingen ook de ijzeren ringen om het stookgat aan te passen voor de te gebruiken pannen of potten.

In de kamer of keuken was normaal de tafel midden in het vertrek of voor het raam geschoven het middelpunt, daar ontmoette men elkaar al of niet bij het eten. Maar vooral bij winterdag zat men 's avonds knus rond de plattebuis, moeder en de meisjes zaten te breien of sokken te stoppen (een vrouwenhand en een paardentand mochten nooit stil staan, was toen het gezegde), vader verdiepte zich nog eens in de krant of zat er boven te slapen en de jongens bladerden nog eens in het vakblad of het weekblad "de Katholieke illustratie" of keken nog eens in het leerboek van de een of andere cursus en de allerkleinsten mochten voor ze naar bed moesten in de "Engelbewaarder" nog even het vervolgverhaal lezen van Puk en Muk en Moortje. Ook werd dan 's avonds het rozenhoedje gebeden. Soms kwam de buurman nog " 'n pijp buurten" zoals hij dat noemde, dat wilde zeggen dat hij bij binnenkomst zijn pijp eens grondig volstopte met pijptabak - al of niet zelf meegebracht - en zich voornam om zodra de pijp leeggerookt was het buurten te staken en weer huiswaarts te keren. Was men toevallig het rozenhoedje aan het bidden dan zette hij z'n pet af en bad mee, je zag de kleine kinderen dan verwonderd denken: de buurman kan ook bidden!

Ook stond in sommige gezinnen de hele dag door de nog niet lege koffiepot achter op de plattebuis; elke gast kon later in de voormiddag nog een kop koffie krijgen, al was die dikwijls niet om te drinken, zo bitter. Op de zijrand van de voet van de kachel was bovenaan dikwijls nog een sierrand aangebracht en konden de gezinsleden op stoelen rond de kachel gezeten hun voeten opwarmen (wel klompen of schoenen uit!).

Wanneer bij flinke vorst iemand verkleumd thuis kwam zag men die bij de kachel staan, met een hand aan de kachelroede, de andere hand aan het gebogen handvat van het deksel om zich te warmen.

Vanzelfsprekend trok de warmte voor een deel met de ontstane rookgassen de schoorsteen in maar daarmee kon dan het in de schouw opgehangen spek, de hammen en worst gerookt worden. Was het rond de plattebuis warm en gezellig, bij vriezend weer werd wel geklaagd dat men van voren verbrandde maar op de rug bevroor. Zat men te veelvuldig recht voor de hete kachel dan kon het gebeuren dat de huid op het scheenbeen op den duur begon te schilferen, dan kreeg men de z.g. kachelbenen zeiden ook de dokters. Er zijn ook verhalen van buurtende jongemannen, op bezoek in gezinnen met veel jong vrouwvolk en die dan, zittende onder de schouw, die worsten zagen hangen; als dan later op de avond bleek dat de kansen op voortzetting van de kennismaking door het vrouwvolk niet op prijs gesteld werd, probeerde men in een onbewaakt ogenblik een worst uit de schouw mee te bietsen en onder de jas te stoppen, ze waren dan toch in elk geval niet voor niets binnen geweest.

In veel huishoudens gebruikte men bij zomerdag een petroleumstelletje om koffie of thee te zetten zodat de plattebuis alleen aangemaakt werd om middageten te koken. Er verschenen ook plattebuiskachels waarbij onder aan het achterste deel van de plattebuiskachel een oven bevestigd was waar men brood in kon bakken. Ook kreeg de plattebuis concurrentie van de cuisinière (veelal koezjèèr of kwizjèèr) genoemd, een vierkant kolenfornuis met oven en meerdere stookgaten van boven.

Het onderhoud van de plattebuiskachel bestond uit het elke week poetsen; de ouderen onder ons kennen nog de blauwgestreepte tube's van Zeebralin nodig voor het poetsen en laten glanzen van de kachel. De smid was de leverancier van kachels en moest ook regelmatig de kachelpijp repareren of vernieuwen, de gescheurde vuurpot of andere onderdelen vervangen.

In de goei kamer verscheen in de dertiger en veertiger jaren de fraaiere gesloten haardkachel met gebogen bovenfront en aan de voorzijde voorzien van micaruitjes en gestookt met antrachiet; de plattebuis werd daar als verwarmingsbron verdreven naar de geut (keuken).

Toen rond de Tweede wereldoorlog de gaskachels verschenen en de distributie van gasflessen via plaatselijke verkooppunten zorgde dat iedereen die dat wilde, over butagas kon beschikken, werd de rol van de plattebuis voor de bereiding van eten al kleiner. Later kwam er over heel Nederland een netwerk van aansluitingen op aardgas uit Slochteren en was het met de plattebuiskachel gedaan. De kolenbak, het kolenhok of de kolenhoek in het schuurtje verdwenen; kolensintels op het modderige tuinpad uitstrooien was niet meer nodig want daar kwamen toch tegels te liggen. Vanaf de 60er jaren was de centrale verwarming in opkomst die de taak van de plattebuiskachel overnam en zorgde dat de hele kamer verwarmd kon worden. Radio en TV en andere activiteiten zorgden dat niemand 's avonds het hoekje onder de schouw en de plattebuiskachel nog miste. In een vrij korte periode ruimden de oudijzerboeren in Udenhout de honderden plattebuiskachels op en kwam er na een kleine 150 jaar een einde aan de glansrijke periode van de plattebuis. Dat ging zo snel dat we vergaten om een exemplaar te bewaren voor het nageslacht. Dankzij een initiatief van medewerkers van 't Schoor kunnen we aan het nageslacht in de 21^e eeuw nog een plattebuiskachel laten zien, waarvan acte.

Bronnen:

Oud Brabants dorpsleven van Bernard van Dam

Gesprekken met Jo Ollislagers, smid in Udenhout

Boerenbondsmuseum in Gemert

Eigen ervaringen van de auteur opgedaan thuis en op de baan.

Wout de Pruis

Kees van den Bersselaar

Op 20 januari 1969 stierf in Berkel op 93-jarige leeftijd Wout Hüsstege, bijgenaamd Wout de Pruis. Ouderen onder ons zullen zich hem herinneren als een huisschilder met een grote snor, een vrijgezel die woonde bij Tina Bouwens aan de Slimstraat, een jager en een actief lid van de schietvereniging Sint Maurits. Hij voelde zich goed thuis bij café De Hemeltjes.

Een Pruisische familie

Niet ver over de Duitse grens, ten oosten van Nijmegen, ligt het stadje Wesel. Daar woonde begin 19e eeuw de Pruisische familie Hüsstege, een gezin met zes kinderen. Bernard (1838-1917) was de tweede-oudste. Zijn moeder overleed toen hij elf was. Op aanraden van de schoolmeester koos Bernhard voor het schildersvak. Als leerling-schilder trok Bernard daarna de wijde wereld in en hij werkte onder andere in Berlijn, Dresden en Hannover. Gewapend met de nodige getuigschriften van goed gedrag en godsdienstigheid, met daarbij zijn meesterstukken en diploma's, trok hij van stad naar stad.

Via Tilburg naar Udenhout

Bernard had familie wonen in Tilburg, een zekere Peter Sommers, een oom van zijn moeder. Wat begon als vakantie groeide uit tot een nieuwe toekomst. Bernard trok bij zijn oom in huis en ging als schilder werken bij de firma Broekmans in de Tilburgse wijk Veldhoven. Al vrij snel kreeg hij contacten met mensen uit Udenhout, die hem adviseerden zich in Udenhout te vestigen. Zo gezegd, zo gedaan. In 1868 kreeg hij een tijdelijke verblijfsvergunning. We kunnen gevoeglijk aannemen dat de Udenhouters niet te lui waren de met een Duits accent sprekende nieuwkomer al snel de bijnaam "De Pruis" te geven. Bernard kon makkelijk vrienden maken. Tot zijn vriendenkring behoorden pastoor Felix Cuijpers, meester Borsten, meneer Verbunt en ook Moeder-overste van Sint Felix.

Het gezin Hüsstege

Bernard maakte kennis met de Udenhoutse Maria van den Hout, met wie hij in 1869 in het huwelijk trad. Zij gingen wonen in een huis op de hoek van de Slimstraat met de Kuilpad. Het eerste kind werd geboren in 1870 maar overleed al op vierjarige leeftijd. Daarna kwamen er nog zeven kinderen, vijf meisjes en twee jongens. Behalve de zorg voor het eigen gezin namen ze ook de zorg op zich voor de drie kinderen van broer Heinrich Hüsstege na diens overlijden. Van de vijf meisjes gingen er twee in het klooster, Elisabeth (1871-1949) trad als zuster Placidi in bij de Zusters van Roosendaal en Theresia (1880-1970) trad als zuster Bernardo in bij de zusters van Dongen. De twee zonen waren Wout (1875-1969) en Bernardus die naar zijn tweede naam Janus werd genoemd (1887-1955). Moeder Hüsstege overleed in 1910, vader in 1917. Wout en Janus namen het schildersbedrijf van vader over, Janus als leidinggevende en Wout als medewerker.

De ondernemende Janus Hüsstege vertrok naar Haaren

Janus trouwde de Tilburgse Gerdina Donders (1887-1926) en woonde in het Groenewoud (aan de Slimstraat, waar nu Marjolein is) en vestigde zich rond 1920 in Haaren. Daar begon hij als huisschilder en als amateur kunstschilder. Daarnaast opende hij een drogisterij en een antiekzaak. Na het overlijden van zijn eerste vrouw in 1926, waarmee hij zes kinderen kreeg, hertrouwde Janus met Mien van de Poll (1901-1994) uit welk huwelijk nog drie kinderen werden geboren. Als schilder werkte Janus vaak voor kerken en kloosters, hierbij vele jaren bijgestaan door zijn broer Wout en later door zijn zonen Piet, Geert en Ben. Op aandringen van vader gingen

zij aanvankelijk alle drie het schildersvak in. Later hebben zij hun eigen weg gekozen. Janus overleed in 1955 in Haaren. Zijn vrouw overleefde hem bijna veertig jaren.

Wout vond onderdak bij Tina Bouwens

Na het vertrek van broer Janus naar Haaren, moest Wout uitzien naar een ander kosthuis. Eerst was hij een paar jaar in de kost bij café De Hemeltjes, waar Wout kennis maakte met de schietvereniging Sint Maurits. Maar Wout was geen scherpschutter, integendeel. Eens hadden zijn vrienden een opgezette haas op een veld geplaatst en zelfs die haas wist Wout niet te raken. Later werd Wout kostganger bij Tina Bouwens, die een kruidenierswinkeltje had achter in de Slimstraat. Wout genoot van de dagen, van het als jager of drijver meegaan in het jachtseizoen en van zijn borreltje bij "De Hemeltjes". De jaren vorderden. Toen de jeugd hem Wout Slof ging noemen, werd het tijd om zijn intrek te nemen in het Sint Gerarduspension in Berkel. Daar mocht hij 93 jaar oud worden.

De aanleg van de Zandkantseweg

Frans van Iersel

Biezenmortel droomde van een eigen kerk en school

Eeuwenlang behoorde de huidige kern Biezenmortel tot het dorp 'den Unent'. Voor het vervullen van hun kerkelijke plichten waren alle inwoners van Udenhout aangewezen op de schuilkerk of de parochiekerk in het centrum van het dorp. De bewoners van de afgelegen buurtschappen van Udenhout moesten vaak grote afstanden afleggen om ter kerke te gaan, te voet of met een gespan. Om de afstanden te verkorten zijn in de loop der eeuwen openbare kerkpaden ontstaan, alleen geschikt voor gebruik als voetpad.

De bewoners uit de buurtschappen aan de oostkant van het dorp Udenhout woonden naar hun mening erg ver van de parochiekerk van Udenhout. Al in 1906 probeerden zij toestemming te krijgen hun zondagsplicht te mogen vervullen in de nieuwe kapel van Huize Assisië. Maar de dominante pastoor Van Eijl werkte niet mee en het plan ging niet door. Een delegatie uit de buurtschappen probeerde daarna bij de bisschop goedkeuring te krijgen voor een eigen parochiekerk. De bisschop vroeg vervolgens de nodige financiële garanties aan de delegatie. Er werd een inzamelingsactie gehouden, maar de toegezegde financiële giften bleken veel te laag te zijn. Gevolg: de toestemming van de bisschop kwam niet.

De kerkelijke afsplitsing

In 1919 komt de droom in Biezenmortel tot werkelijkheid. Een comité uit de bewoners van Biezenmortel en 't Winkel krijgt bisschoppelijke toestemming om een rectorale hulpkerk te stichten. De Udenhoutse pastoor is daar niet blij mee. In feite gebeurde er precies hetzelfde als twee eeuwen geleden. Toen splitste de Udenhoutse kerkgemeenschap zich af van de Oisterwijkse moederkerk. Ook toen was de Oisterwijkse pastoor niet blij. Om kort te gaan, in 1919 wordt na vele jaren van voorbereiding in Biezenmortel een begin gemaakt met de bouw van een studiehuis voor de Paters Kapucijnen met bijbehorende openbare kerk en een lagere school. Eigenlijk is er niet gebouwd in het gehucht Biezenmortel, maar in de onbewoonde akkers tussen de Biezenmortel en 't Winkel. In hun bouw aanvraag spreken de Kapucijnen duidelijk van een bouwplaats gelegen tussen de buurtschappen Biezenmortel en Winkelse Hoek. Die plaats is gekozen om de diverse buurtschappen zoals Zandkant, Biezenmortel, Gommelsestraat, Winkelse Hoek, Brabantshoek, Hooghout en Scheurenhoeve te laten samengaan in een nieuwe parochie.

Voor zover is na te gaan zijn het de Kapucijnen geweest die al tijdens de bouw gekozen hebben voor de nieuwe naam "Biezenmortel" voor het afgesplitste deel van de oude parochie. De voormalige gemeente Udenhout heeft ongeveer tegelijkertijd de naam "Biezenmortel" overgenomen voor de eerder genoemde verzameling buurtschappen. Daarbij lag de grens ongeveer over de Gommelsestraat en de Heusdensebaan.

Vanzelfsprekend brengt de ontwikkeling van een nieuwe kern voor de buurtschappen meerdere processen op gang. Zo ontstaat er een sterke behoefte aan de aanleg van een korte verbindingsweg tussen de Zandkant en de nieuwe kerk en school van Biezenmortel.

De Zandkantse kerkpad

Vroeger, dat is tot ongeveer 1920, gingen de bewoners van de Zandkant te voet in Udenhout naar de kerk. Omwille van de tijd probeerde men een zo kort mogelijke route te lopen. Daarom maakten de bewoners van de Zandkant een voetpad binnendoor vanaf de Zandkant naar de Gommelsestraat. Vandaar volgde men een stukje Gommelsestraat tot het Gommelen en dan verder via de Groenstraat naar het

centrum van Udenhout. Het was een smal pad door de bossen in het broek tussen de Zandkant en de Biezenmortelsestraat. Het pad liep ongeveer vanaf de huidige kampeerboerderij Denissen aan de Zandkant in zuidelijke richting naar een gemetselde stenen duiker in de Zandleij. En vervolgens schuin door de bossen in de richting van buurtschap het Gommelen. De duiker in de Leij is al tientallen jaren weg. Het uitgehakte pad in het Giersbergs Broek groeide vaak dicht en werd daarom regelmatig met een kapmes op breedte gehouden. In het begin was het pad onverhard, later heeft de gemeente het pad met kolengruis verhard. Het pad is in de jaren na 1920 geleidelijk door het verminderde gebruik verdwenen. Kleine resten zijn voor een kenner in het terrein nog zichtbaar

Voorstel aanleg van de Zandkantseweg

De bewoners van de Zandkant hadden al in 1920 een provisorisch voetpad gemaakt vanaf de Zandkant naar de Biezenmortel. Er was een noodbrug over de Leij gelegd en een dreef die uitkwam op een punt waar nu het kruisbeeld staat.

Het tijdelijke kerkpad heeft maar een paar jaren dienst gedaan; inmiddels is alles dichtgegroeid en als kerkpad niet meer herkenbaar.

Maar de bewoners van de Zandkant zijn niet tevreden met deze provisorische oplossing van het pad naar kerk en school. Zij bewerken hun lokale vertegenwoordiger in de Udenhoutse raad, Peer Heijmans, om in de raad een betere oplossing door te drukken. Al in 1919 gaat Peer aan het werk en met succes.

In de vergadering van B&W van Udenhout op 16 januari 1920 komt een voorstel ter tafel om een nieuwe publieke weg met bijbehorende bermsloten aan te leggen vanaf Biezenmortel naar de Zandkant. Dit met het oogmerk het kerk- en schoolbezoek vanuit de Zandkant beter mogelijk te maken. Het idee is aangedragen door de Biezenmortelse voorvechter Peer Heijmans, die toen nog geen wethouder was. Het College geeft de voorkeur aan een weg, in een rechte lijn, tussen beide buurtschappen. Het liefst had men een nieuwe weg aan willen leggen die precies tegenover de Capucijnenstraat uit zou komen. Maar die plaats is inmiddels onmogelijk geworden door de bouw van twee villa's, gebouwd door Peer Heijmans en Marinus van de Ven.

Noodgedwongen moet de gemeente naar een ander tracé gaan zoeken. Op 14 februari 1920 komt een uitgewerkt voorstel in de gemeenteraad. De raad neemt met algemene stemmen het voorstel aan.

In de toelichting op het raadsvoorstel wordt gesteld dat een verbinding tussen de Zandkant en Biezenmortel dringend gewenst is. De nieuwe weg krijgt een lengte van circa 1250 m en een breedte van 12 tot 14 m inclusief de bijbehorende bermsloten. In de volksmond krijgt de verbindingsweg de naam van "Nieuwe Weg".

De grondverwerving

Toevallig doet zich een gelegenheid voor om vrij gemakkelijk in het bezit te komen van een groot deel van het benodigde terrein voor zo'n weg. Voor een rechte verbinding is het meest geschikt een bosperceel dat bij het kadaster op naam staat van mejuffrouw Cornelia van de Pas. Zij woonde tot 1919 op een boerderij aan de westzijde van de Kreitenmolenstraat, ongeveer ter hoogte van de aansluiting met de huidige Zeshoevenstraat. De 84-jarige ongehuwde 'Keeke Paas' was op 14 november 1919 te Udenhout overleden, zonder ad- of descendenten (man of kinderen) na te laten. Om haar erfenis te verdelen besluiten haar wettige erfgenamen haar omvangrijke onroerende goederen in het openbaar te verkopen. De provisionele verkoping heeft plaats gehad op 10 februari 1920, dus een paar dagen vóór het bovengenoemde raadsbesluit.

Oorspronkelijk was in de veilingvoorwaarden als koop nummer 20 opgenomen een viertal percelen met daarop een schaarbos. Deze koop wordt op 10 februari ingezet door de Udenhoutse houthandelaar Jan Cornelis van de Voort.

Dan besluit de gemeente een nieuwe weg naar de Zandkant aan te leggen. Snel handelen is nu geboden. Er volgt overleg met de provisionele koper van koop nummer 20 en de wettige erfgenamen van 'Keeke Paas'. De koper is bereid de kavel in twee delen te splitsen, en wel zodanig dat de gemeente het meest westelijke deel van koop nummer 20 overneemt. De breedte van dat deel is 14 m; de lengte ongeveer 430 m. De oppervlakte is nagenoeg 60 are. Bij de finale verkoping op 24 februari 1920 wordt de gemeente voor 350 gulden eigenaar van die strook schaarbos.

Dan rust er nog een zware taak op de gemeente om het overige deel van de ondergrond van het traject langs minnelijke weg te verwerven. Langdurige onderhandelingen leiden tot het gewenste resultaat. De doelstelling van de gemeente om een rechte weg te krijgen van Biezenmortel naar de Zandkant wordt gehaald. In september 1921 vindt de overdracht plaats van een strook grond, ter breedte van 14 m, nabij de zuidelijke aansluiting van de nieuwe publieke weg op de Biezenmortelsestraat. Uitdrukkelijk is door de verkoper bedongen dat de gemeente Udenhout op dat gekochte gedeelte geen opgaande bomen mag planten. Een paar maanden later verwerft de gemeente het laatste stuk van het benodigde terrein aan de noordzijde van het project. De verkoper Jan van Kasteren uit Drunen laat uitdrukkelijk een verbod tot beplanting van de oostelijke berm van de nieuwe weg in de leveringsakte opnemen.

Aanleg van de kunstweg van de Zandkant naar Biezenmortel

In het najaar van 1920 gaat de gemeente van start met het grondwerk voor de nieuwe weg. Na de winterstop gaat men in 1921 verder met het werk.

Ter plaatse van het cunet (onder de toekomstige rijweg) en de bermsloten wordt de bovengrond ontgraven en op de berm in depot gezet. De geschikte grond uit de bermsloten gaat onderin het cunet. Die sleuf wordt verder aangevuld en opgehoogd met zand afkomstig van een akker, die tegen de Oude Bosschebaan ligt. Dit zand wordt met kipkarren en smalspoor naar het werk vervoerd. In de lage delen van het traject in de buurt van de Zandleij wordt het tracé aanzienlijk opgehoogd met grond, gewonnen in de bermen van de Oude Bosschebaan.

De gemeente voert het werk in eigen beheer uit. Daarbij zijn diverse delen van het werk uitbesteed aan plaatselijke ondernemers, terwijl de Zandkantse boeren de nodige hand- en spandiensten verrichten.

Voor het vervoer van de grond stelt "Steenfabriek St. Joseph" tegen een laag tarief smalspoor en kipkarren ter beschikking. De gemeente heeft een goede relatie met dat bedrijf.

De verharding van de weg bestaat uit steenpuin, afkomstig van "NV Steenfabriek Udenhout". De puinfundering krijgt een toplaag van sintels, aangekocht bij de Nederlandse Spoorwegen. Vele afgeladen wagons met sintels hebben hun eindbestemming gevonden op de nieuwe weg naar de Zandkant. De schadelijke effecten van sintels waren toen nog niet bekend. Naast de rijweg komt op een brede berm nog een fietspad, deels opgebouwd met steenpuin en kolengruis of steengruis. Later zijn er sintels overheen gebracht.

Wegbeplanting

Medio 1922 is de weg gereed. Dan gaat men nadenken over het aanbrengen van beplanting langs de nieuwe weg. Op 8 november 1922 komt een voorstel in de raad om de nieuwe weg uitsluitend met eikenheesters te beplanten. Er zijn drie rijen bomen gepland. De beplanting komt voor een groot deel al in 1922 tot stand. Toch heeft de gemeente zich niet gehouden aan de afspraak enkel eikenheesters te planten. Bij een telling in 1924 blijkt dat er langs de weg van Biezenmortel naar de Zandkant totaal 258 eiken zijn geplant en 70 beuken. De beuken zijn nog te zien ter plaatse van de opgehoogde beemd van Aart Schellen. De beuken hebben zich goed

ontwikkeld, de eiken groeien minder snel. Er is in de loop der jaren veel uitval ontstaan.

Op de bermen van het aangekochte perceelsgedeelte nabij de aansluiting met de Biezenmortelsestraat was eerst een plantverbod overeengekomen. Dat verbod is later ingetrokken, zodat ook hier nu jongere eiken staan. Op het meest noordelijke deel van de Nieuwe Weg is het plantverbod in de jaren zestig eveneens ingetrokken.

Asfaltverharding op de Zandkantseweg

Tijdens een grootscheepse verbetering van wegen in Udenhout en Helvoirt in de zomer van 1964 krijgt ook de Nieuwe Weg een gesloten wegdek in de vorm van een asfaltverharding.

Als gevolg van de verharding van de rijbaan komt het naastgelegen fietspad van sintels in onbruik. Na een paar jaar is het pad al volledig dichtgegroeid en niet meer als fietspad herkenbaar.

Kort na de asfaltering van de weg krijgt de Nieuwe Weg een nieuwe naam. Voortaan staat de weg onder de naam Zandkantseweg op de gemeentelijke kaarten. Jammer dat de onderhoudstoestand van de rijbaan en de laanbeplanting veel te wensen overlaat. Deze schitterende bosweg verdient beter!

Het fotoalbum van
De familie Jos Verschuren
Wim Maarse

Een verdwenen dorpsgezicht

De oude Eikelaar

Jan Denissen

Bij menige Udenhouter zal de sloop van de oude Eikelaar heel wat minder emotie teweeg hebben gebracht dan de verdwijning van Huize Sint Felix enkele jaren terug. De oude Eikelaar heeft er maar amper vijf en dertig jaar gestaan, terwijl Felix er meer dan viermaal zo lang stond. Bovendien was Felix meer beeldbepalend. De oude Eikelaar was een zakelijk gebouw en had geen bijzondere uitstraling. Het leek net of de architect dat vooraf goed had ingeschat en daarom het gebouw een bescheiden opstelling had gegeven ten opzichte van de Slimstraat. Het gebouw van Felix daarentegen stond prominent in de Kreitenmolenstraat en had daardoor iets voornaams. Mede door Felix had Udenhout allure en de uitstraling van een echt Brabants dorp. In het centrum daarvan staat immers meestal een groot klooster. Gelukkig hebben we op dit moment Vincentius nog in volle omvang. Tijden veranderen en zo ook het gezicht van Udenhout. De verdwijning van de oude Eikelaar is zo'n verandering.

De oude Eikelaar werd gebouwd op de voormalige kermiswei. Daar stond vroeger jaarlijks de kermis en er vonden allerlei andere evenementen plaats. Zo was er bij vorst in de winter soms de mogelijkheid om te schaatsen. Op dit terrein heeft ook "de barak" gestaan, het eerste Wit-Gele kruis- en EHBO-gebouw. Daar op die plek langs de Slimstraat stond ook jaren de eerste friteskraam van de familie Boers-Heerkens.

Begin jaren zestig van de vorige eeuw nam pastoor Prinsen het initiatief tot de oprichting van een stichting voor het realiseren van een bejaardenhuis. Hij vormde een bestuur waarvan hijzelf penningmeester werd. Voorts zaten in het bestuur burgemeester Verhoeven, huisarts dokter ten Horn (voorzitter), mevrouw Huenges van den Dungen en Ad Verhoeven (administrateur). De officiële oprichtingsdatum van die stichting was 4 augustus 1964. Toen het financiële plaatje rond was, benaderde het bestuur van de stichting de architecten Mens en Pruyn uit Vught. In 1967 was het zover dat het bestuur de opdracht tot de bouw van de oude Eikelaar kon geven aan aannemer "Brabant-Oost" uit Eindhoven. De aanneemsom bedroeg f2.000.000,-. In augustus 1968 was de bouw gereed en droeg de aannemer de nieuwbouw over aan het bestuur. De toen bekende acteur Johan Kaart verrichtte de officiële opening op 3 juni 1969. Na bijna 35 jaar is in het voorjaar van 2003 de oude Eikelaar volledig gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw.

Vóór de ingebruikname van de Eikelaar waren de bejaarden van Udenhout gehuisvest in Huize Sint Felix. De Zusters van Liefde hebben daar ruim 100 jaar bejaarden verzorgd ook van buiten Udenhout. Daar waren aparte afdelingen voor mannen en vrouwen en dus werden echtparen op hun oude dag van elkaar gescheiden. Iets waar nu iedereen moeite mee zou hebben. De opening van de Eikelaar in 1968 was een hele vooruitgang voor Udenhout.

De heer en mevrouw Timmermans waren de eerste bewoners van de oude Eikelaar. In 1967 hadden zij zich daarvoor al ingeschreven. Hij kwam van oorsprong van Helvoirt, maar woonde samen met zijn vrouw al 35 jaar in Biezenmortel. Toen de heer Timmermans bij pastoor Prinsen in 1968 informeerde, of ze werkelijk in aanmerking kwamen, kreeg hij als antwoord dat er veel belangstelling was van Udenhoutse mensen en die zouden voorgaan. Bij de oplevering bleek echter dat het nog niet zo'n vaart liep met de inschrijvingen; het echtpaar Timmermans kreeg zelfs hun eerste voorkeur toegewezen. Om het bejaardenhuis vol te krijgen liet men ook

mensen toe uit andere plaatsen, de bewoners kwamen zelfs uit Den Bosch en Breda.

Toen de oude Eikelaar de deuren opende in 1968 voldeed het gebouw goed aan de eisen van die tijd. Er was plaats voor maximaal 144 bejaarden. Links vóór waren 6 zogenaamde flatjes voor echtparen en de overige kamers waren bedoeld voor alleenstaanden. De kamers waren nauwelijks 20 m² groot en hadden geen eigen douches. Ook was het de bedoeling dat de bejaarden gezamenlijk de maaltijden gingen gebruiken. Het was een tehuis voor rustende bejaarden zoals men toen schreef. Bejaarden konden erin zo lang ze nog niet ziek waren en aanvankelijk lag de gemiddelde leeftijd van de intreders onder de zeventig jaar. Het was ook min of meer een gesloten tehuis. Iedereen had het toen nog over "opgenomen worden" in het bejaardentehuis.

Sinds 1968 heeft de bejaardenzorg een enorme ontwikkeling doorgemaakt. Deze zorg is er steeds meer op gericht de mensen zo lang mogelijk zelfstandig te laten zijn. De functie van een bejaardenhuis en dus ook van de Eikelaar veranderde door die ontwikkeling.

In 1981 werd de Eikelaar een verzorgingstehuis. Dat was de aanleiding voor het bestuur om het hoofdgebouw te laten renoveren. Er kwam een recreatieruimte bij en een hal met receptie. Bovendien bouwde de stichting daarnaast 44 bejaardenwoningen, 12 huisjes met een tuintje en de rest als appartement. Deze woningen behoorden wel tot de Eikelaar maar waren geen onderdeel van het verzorgingstehuis. In die woningen waren voorzieningen voor ouderen aangebracht zoals alarmering voor eerste hulp. De bewoners van deze "aanleunwoningen" konden ook gebruik maken van de warme maaltijden van de Eikelaar.

In 1985 startte een onderzoek naar een samenwerking tussen de bejaardentehuizen van Helvoirt en Haaren en Udenhout. Uiteindelijk resulteerde dat op 25 juni 1990 in de oprichting van Stichting de Kreite. Deze nieuwe stichting ging de genoemde drie bejaardentehuizen exploiteren. Op 25 juni 1993 fuseerde de Kreite met bejaardenhuis de Torentjeshoef in Berkel-Enschot. De ontwikkelingen gingen verder en zo opende de Kreite op 5 oktober 1995 een nieuwe centrale keuken in Berkel-Enschot waar natuurlijk ook de Eikelaar gebruik van ging maken. Tot slot volgde er op 18 mei 1998 een fusie tussen Stichting Ouderenhuisvesting De Kreite en woningstichting Sint Lambertus. De nieuwe Eikelaar realiseren zij gezamenlijk.

Inmiddels is de eerste fase van de nieuwbouw in gebruik. De tweede fase is aan afronding toe. Buiten onvoorziene omstandigheden zal in mei 2004 aannemingsbedrijf J.A. van Gisbergen B.V. uit Hooge Mierde de tweede fase opleveren.

Daarmee is de Eikelaar weer helemaal bij de tijd. Het nieuwe complex bevat 42 appartementen en daarnaast kunnen 90 ouderen worden gehuisvest. Er zijn 60 plaatsen met speciale voorzieningen. De zorgkamers hebben een oppervlakte van 40 m² inclusief een aparte slaapkamer en douchegelegenheid. De meerzorgkamers hebben een oppervlakte van 35 m² en geen aparte slaapkamer. Bij deze laatste kamers is ook een loopcircuit gemaakt. Op de eerste etage komt een grote recreatieruimte voor alle bewoners en in de tweede fase is ook ruimte voor de thuiszorg en voor een huisartsenpraktijk.

Na dit overzicht doemt de vraag op hoe het verder zal gaan met de ontwikkelingen in de bejaardenzorg en dus ook met het nieuwe gebouw. Bejaardenzorg zal verder veranderen en waarschijnlijk er steeds meer op gericht zijn om bejaarden niet weg te halen uit hun eigen woonomgeving. Vanuit de overheid zullen er meer mogelijkheden komen om bestaande woningen en bijgebouwen aan te passen aan

de behoeften van bejaarden. De bejaardenzorg zal waarschijnlijk nog ambulanter worden zodat bejaarden niet hoeven te verhuizen als ze zijn aangewezen op speciale zorg.

Het complex van de nieuwe Eikelaar is nog niet helemaal klaar en nu zeggen deskundigen al dat dit mogelijk een van de laatste gebouwen is die op deze manier wordt gerealiseerd. Waarschijnlijk wil men in de toekomst naar kleinere eenheden. Feit is in ieder geval dat Udenhout met het realiseren van dit gebouw weer even vooruit kan. De toekomst zal uitwijzen hoe het nieuwe complex zal voldoen. De kans dat het geen 35 jaar mee zal gaan, lijkt aanwezig.
Zal er dan iemand treuren om het verlies van dat dorpsgezicht?

Bronnen:

Kalenders Dorpsleven Udenhout

C.C.M. van den Bersselaar

't Eikeblaadje

Heemcentrum 't Schoor

Udenhoutse KVO vierde jubileum

Wim Maarse

Na een vergadering, die op 22-11-1928 om 2 uur 's middags begonnen was in de Pauluszaal, gaven zich 68 Udenhoutse vrouwen op als lid van de net opgerichte Boerinnenbond. Daarmee was het startsein gegeven voor een organisatie die veel invloed heeft gehad en nog heeft in de Udenhoutse gemeenschap.

“Katholieke vrouwen en meisjes van het platteland verenigd in een geest van christelijke samenwerking, de mogelijkheid bieden tot vorming en uitgroei van haar gehele persoonlijkheid en tot ontwikkeling van een sterk bewust verantwoordelijkheidsgevoel van haar taak als zelfstandige vrouw, echtgenote moeder en boerin”. De eerste voorzitter was mevrouw Le Mire-Claessen.

Het is logisch, dat de bond in de aanvangsjaren vooral bezig was met de ontwikkeling van de boerin. Zij had een duidelijke taak in het agrarisch bedrijf: het huishouden, de groententuin, het kleinvee. De cursussen van de Boerinnenbond hadden te maken met het boerenbedrijf: kuikenopfok, voeding van varkens, zindelijke behandeling van melk waren de onderwerpen.

Na de oorlog komen er enkele veranderingen; in 1946 was er bijvoorbeeld een zangcursus en een cursus reidans; er werd toneel gespeeld; een sociale actie als die van de “paasmandjes” en retraite. In de loop der jaren komt het accent steeds meer te liggen op de persoonlijke vorming: excursies naar bijvoorbeeld het kantongerecht, de zuivelfabriek en het doveninstituut.

In 1967 wordt de Boerinnenbond omgedoopt tot Katholieke Vrouwenorganisatie van de NCB.

Omdat veel boerendochters niet meer in de agrarische sector werkzaam waren werd de KVO een meer open organisatie, open voor alle vrouwen. Er werd ingezet op algemeen vormende activiteiten, sport en ontspanning.

De vereniging telde in 1991 271 leden, die een keus konden maken uit activiteiten, variërend van een uitstapje naar Brugge, een dag langlaufen tot een excursie naar Unox of een cursus kalligrafie.

Bij de gemeentelijke herindeling heeft de KVO niet gekozen voor opsplitsing tussen Tilburg en Haaren, maar zij is gebleven: KVO Udenhout/Biezenmortel.

Het 75-jarig bestaan is gevierd op donderdag 13 november 2003. Ter gelegenheid van dit jubileum is een boekje uitgegeven. Op de omslag staat het nieuwe logo van de landelijke KVO en het eigen Udenhoutse vaandel, dat voor het 60-jarig jubileum was gemaakt door Lies van den Berselaar en Lidy van Dommelen. De inhoud is gevarieerd, want naast de “geschiedenis” is er veel plaats ingeruimd voor persoonlijke herinneringen, voor de werkgroepen en clubs. De talrijke foto's van vroeger en nu completeren het beeld van een bloeiende vereniging, die voor veel Udenhoutse vrouwen veel betekenis heeft gehad en nog heeft.

De oude standaard van het Sint Joris gilde

Rob Weijtmans

Gilden hebben vaak meerdere vaandels. Het belangrijkste vaandel is het zogenaamde gildenvaandel. Dat is het eerste vaandel dat de gilde te voet meedraagt. Daarnaast hebben vele oudere gilden een standaard. Dat is het vaandel dat de ruiter draagt die voor het gilde uitgaat. Het Udenhoutse Sint Joris gilde dat thuis is aan de kuilpad, bezit een prachtige oude standaard. Het gilde heeft er dan ook al vele prijzen mee gewonnen. Voor het gilde Sint Joris is de standaard één van de belangrijkste gildenattributen.

Voor een gilde was vroeger de standaard minder belangrijk dan het gildenvaandel. Dit blijkt uit het feit dat over de standaard niets terug te vinden is in de reglementen. Kennelijk vond men de standaard daarvoor niet belangrijk genoeg.

Dankzij tekeningen en gravures van rond 1600 weten we iets meer over vaandels uit de zestiende eeuw. De standaard is geen symbool van het gilde zelf. Het was ook niet gebruikelijk dat een gilde zelf een standaard aanschafte. In de meeste gevallen werd een standaard geschonken door een machthebber. Dat was op het Brabantse platteland de plaatselijke heer of de vertegenwoordiger van de landsheer, de hertog. De standaard was een teken van de machthebber dat een groepering in zijn naam mocht optreden. Op de standaard staat vaak het wapen van de plaatselijke gezagdrager. Gezien deze achtergrond kunnen eigenlijk alleen oorspronkelijke schuttersgilden over een standaard beschikken want zij kregen van de gezagdrager als taak het in zijn naam handhaven van de orde. De erkenning van het gilde verleende de gezagdrager in een "caert". Als er geen plaatselijke gezagdrager was dan verleende een hoofdgilde de "caert".

De ruiter met de standaard had oorspronkelijk als doel het vrijmaken van de weg voor het gilde. Dit realiseerde hij door zigzag over de weg te rijden. Daarom reed de standaardruiter als eerste in de optocht en kwam dus nog voor het gildenvaandel. Tegenwoordig gaat er meestal geen paard meer mee als het gilde er op uit trekt. Maar de standaard gaat toch mee omdat dit een belangrijk gildenattribuut is. De standaarddrager voert de standaard dan te voet mee en houdt die rechtstaand in een soort koker voor zich. Het zigzaggen over de weg is ook vervallen.

De ouderdom van de standaard

Op de standaard van Sint Joris staat "An 1750", het jaar waarin de standaard waarschijnlijk is gemaakt. Het jaartal klopt niet met de voorstelling van het Spaanse wapenschild dat erop staat. Dit betreft namelijk het wapen van aartshertog Albrecht van Oostenrijk (1559-1621) en zijn echtgenote Isabella van Castilië, dochter van koning Philips II van Spanje. Zij zijn getrouwd in 1598. Albrecht was van 1595-1598 gouverneur-generaal van de Nederlanden. Isabella was van 1598-1621 vorstin en van 1621-1633 landvoogdes van de Nederlanden. Hun samengestelde wapenschild bevat ook een Brabants onderdeel namelijk de gouden klimmende leeuw op een zwart veld. In 1750 maakte zuidelijk Nederland en dus ook Udenhout geen deel meer uit van het Spaanse rijk. Daarom is dit wapenschild een aanwijzing dat deze standaard in 1750 vermoedelijk is gemaakt ter vervanging van een oudere standaard. Het wapen moet zijn nagemaakt van een afbeelding van vóór 1648. Dat is het jaar van de vrede van Munster waarbij een einde kwam aan de tachtigjarige oorlog. De republiek van de Verenigde Nederlanden werd toen als een soevereine staat erkend en maakte vanaf toen officieel geen deel meer uit van het Spaanse rijk. Mogelijk geeft het wapenschild aan dat het Spaanse Hof het Sint Joris gilde bevoorrechtte. Dit zal dan waarschijnlijk in de periode tussen 1598 en 1621 zijn geweest.

Op de standaard staat Sint Joris afgebeeld. Dit is ook een aanwijzing dat de standaard ouder moet zijn dan 1750. De Sint Joris gilden zijn ouder dan Sint

Sebastiaan gilden. Het Sint Antonius & Sint Sebastiaan gilde van Udenhout heeft zijn "caert" ontvangen in 1605. Dan zou het Sint Joris gilde dus van voor die tijd moeten zijn. De "caert" die het Sint Joris gilde van het hoofdgilde "De Oude Voetboog" uit 's-Hertogenbosch heeft gekregen, is van 16 december 1594. De leeftijd van het Sint Joris gilde is niet exact te bepalen want daar is geen bewijs voor maar gezien het voorgaande gaat het gilde er zelf vanuit dat het stamt uit het begin van de zestiende eeuw.

Een mogelijkheid is ook nog dat het Sint Joris gilde van Udenhout een afsplitsing is van het Sint Joris gilde van Oisterwijk. Dat gilde moet zijn opgericht voor 1459. Toen werd namelijk een altaar van Sint Joris gesticht in de kerk van Oisterwijk. Udenhout maakte toen deel uit van de parochie Oisterwijk. In de Tilburgse Courant van vrijdag 5 juni 1920 stond een bericht over het Udenhoutse gilde waarin vermeld is dat dit gilde is afgescheiden van het Sint Joris gilde van Oisterwijk. Of dat bericht in de krant was gebaseerd op een bewijs daarvoor is niet bekend.

Beschrijving van de standaard

De standaard is driehoekig van vorm met een ingesneden punt. Het geheel is met gouden franjes omzoomt en gehecht aan een oude toernooilans. De stof is van bloedrode damastzijde.

Als de standaard rechts ligt, dus met de stok aan de linkerzijde dan staat "An 1750" goed boven het symbool van Sint Joris, het rode kruis op een zilveren schild. Daarnaast iets lager staat het Spaanse wapen. Het is in spiegelbeeld afgebeeld en is waarschijnlijk foutief overgenomen. Verder is de koningsdochter afgebeeld aan de linkerzijde, biddend en in knielende houding. Volgens de legende van Sint Joris zou de koningsdochter verorberd worden door de draak. Sint Joris doodde de draak waardoor zij werd gered. De ridder in het midden is dus Sint Joris, gehelmd met een helmteken en vederbos en met een uitwaaiend kleed. Hij zit op een schichtig wit paard dat op de draak aanstormt. De vuurspuwende draak is zwartbruin gekleurd en heeft een geschubde rug en genagelde klauwen. Sint Joris doorboort met de lans die hij in beide handen vast heeft, de draak die verslagen op de grond ligt. Ook de bloedende wond van de draak is te zien. Verder staat op elke slip nog een gespannen voetboog.

Oude en nieuwe standaard

Tot eind jaren zestig van de vorige eeuw, gebruikte het Sint Joris gilde in optochten nog de oude standaard. Na gebruik rolden de gildenbroeders de standaard dan op met plukjes tabak ertussen ter bescherming tegen motten. Nu hangt de oude standaard in de voormalige raadszaal van het gemeentehuis aan de Slimstraat. Er is een speciale kast voor gemaakt met UV glas. Dit glas beschermt de standaard tegen verbleken door het zonlicht. In de jaren vijftig van de vorige eeuw is de standaard gerepareerd door de zusters Trappistinnen uit Berkel-Enschot. Zij hebben er 168 uur aan gewerkt en de reparatie kostte een dubbeltje per uur. In 1969 heeft het toenmalige bestuur een nieuwe identieke standaard laten maken. Deze standaard is gemaakt door C. Vis uit Haarlem op advies van stichting herstellwerkplaats van antiek textiel te Haarlem. Deze kopie is geweven van wol en is erg zwaar. Het valt niet mee om deze nieuwe standaard mee te voeren in optochten aldus de gildenbroeders.

Literatuur:

Brabantse Schuttersgilden vroeger en nu, Alfons Ising
Advies Federatieve SAT commissie aan de Noord-Brabantse Federatie van schuttersgilden gedateerd 21 februari 1991, G.J.W. Steijns (voorzitter)
Steden des tijds, historische stadstypen in de Nederlanden, Teleac

Gilden Kring Maasland 1935-1985
De Kleine Meijerij jaargang 23 blz. 76, drs. W.H.Th. Knippenberg

Herinneringen aan de moedertaal van Cornelis Verhoeven

Jan Denissen

Udenhout heeft enkele bekende Nederlanders voortgebracht. Cornelis Verhoeven (2-2 1927- 11-6 2001) was in de afgelopen decennia ongetwijfeld de bekendste. Hij is in de Kuil op nummer 25 geboren als de boerenzoon Kees van Jan van Betjes. Hij studeerde klassieke talen en filosofie, was leraar klassieke talen in Den Bosch en vanaf 1982 hoogleraar antieke filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast was hij een belangrijke schrijver. Hij heeft vertalingen van meerdere klassiekers op zijn naam en vele essays geschreven. Hij ontving vele prijzen waaronder in 1979 de P.C.Hooftprijs, de Nederlandse Staatsprijs voor letterkunde. Vooral dit was een blijk van waardering voor zijn gehele oeuvre. Cornelis Verhoeven bleef in Brabant wonen en verloochende nooit zijn achtergrond. Eén van zijn boeken is de aanleiding voor dit artikel namelijk: "Herinneringen aan mijn moedertaal" uit 1978. Het gaat over het dialect dat hij rond 1930 als zijn moedertaal heeft geleerd. Ter herinnering aan ons dialect willen we jaarlijks een aantal woorden uit dit boekje naar voren halen. Gekozen is voor de meest sprekende woorden die ook nu nog worden gebruikt. Daarachter staat een voorbeeld van gebruik en de vertaling in het Nederlands.

Woord	Voorbeeld	Betekenis
afgeven	ik heb twee kender afgegeeve	ik ben twee kinderen kwijtgeraakt (gestorven)
alzelèève	dè kend is alzelèève ziek	dat kind is erg vaak ziek
ammal	gaode ammal mee hij rèerde ammal	gaan jullie allemaal mee hij beefde steeds
aord nor	gè het dun aord nor jullie opoe	jij lijkt in je doen op je oma
aorig	'n hil aorig medje des zommar un aorig pertrèt	best een aardig meisje dat is zomaar een vreemde vrouw
aorige	Piet is 'nen aorige Marie des zommar un aorige	Piet is een raar persoon Marie dat is zomaar een eigenaardige vrouw
aorighèt	't is mar un aorighètje	't is maar een aardigheid
baomes	tis baomesweer	het is herfstweer
bats	un schuup en un bats	een schop (om te spitten) en een schop (om te scheppen)
begaojen	gè heggut wel begaojd	jij hebt het wel bont gemaakt
behauwen	die koej hee wel behauwe daor bende mooi mee behauwe	die koe is wel drachtig geworden daar zit je mooi mee te kijken
bekant	nog niet bekant bekant himmal	op geen stukken na bijna helemaal
bekwaom	dè knèèn is nog nie bekwaom	dat konijn is nog niet slachtrijp
belja	belja dè moeder ôk nog bèkoome	wel ja dat moet er ook nog

belnee	belnee, dës himmal nie waor	bijkomen wel nee dat is helemaal niet waar
bescheijen	dës erbij bescheije	dat is er bij inbegrepen
beschieten	dè beschiet er nie aon	dat maakt geen verschil meer uit
beschrèèven	dè beschrèèft hil wè	op die grote hoeveelheid dat heeft heel wat in
besnieten	ge zult 't moete besniete	je zult de gevolgen moeten dragen
bestèùten	de mister bestütte heur	de meester prees haar
blak	die weij ston himmal blak	die wei stond helemaal onder water
blauwpieperke	kèk daor un blauwpieperke	kijk daar een heggenmus
blèèn	hier hek twee blèène	hier heb ik twee blaren
blekken	as kend moes ik dikkels meej boome blekken	als kind moest ik vaak mee bomen van de bast ontdoen
blieken	ge hoeft daor nie nor binne te blieken	je hoeft daar niet stiekem naar binnen te kijken
boeretèene	vruuger luste ik gin boeretèene	vroeger lustte ik geen tuinbonen
brak	toen mun bruur nog unnen brak was	toen mijn broer nog een klein kind was
braoj	gao us opzij meej oew dikke braoj	ga eens opzij met je dikke achterste (gekscherend)
britsen	ons opoe britste dur èèrepul	mijn oma prakte haar aardappelen
bronollie	des un bronollielamp	dat is een petroleumlamp
bröstig	un bröstige zog	een bronstige zeug
butsen	unne gebutsten appel	een appel met beurse plekken
buurten	buurt bij ons ok us	kom bij ons ook eens buurten
dabben	zit toch nie zô te dabbe meej oew eete	zit niet zo te knoeien met je eten
dam	ge meugt niemer bij ons over dun dam	jij mag bij ons niet meer over het erf
dik	hij kwaam dikzat hier hij kwaam dik zàt hier	hij kwam vrij vaak hier hij kwam hier dikwijls dronken
dil	un hil dil	een heleboel
doetelen	meej vastenaovend ginge wij doetele	met carnaval gingen wij met de rommelpot langs de deuren
döffer	dè hoefde döffer nie èùt te legge	dat hoef je trouwens niet uit te leggen
dokkelen	zwemme wasser vruuger nie bij mar wel dokkele	zwemmen mocht je vroeger niet maar wel pootjebaden
dutselen	onze grotvadder zat wè te dutselen in zonne zörg	mijn opa zat wat weg te dutten in zijn grote stoel
eèrmoej	èèrmoej leije daor ist èèrmoej troef	het koud hebben die hebben voortdurend geldgebrek
-èètig (achervoegsel)	ik ben nie zô soepèètig ik ben nie zô pestoorèètig	ik hou niet zo van soep ik loop niet zo weg met de

òngaon	un hil òngaon	pastoor een omvangrijk karwei of een gedurfde onderneming
ònkloote	we klôote mar òn	we werken maar wat (zonder illusies over het resultaat)
stèute	ut kan gin stèute leije	ik ben er niet zo over tevreden
taatemiddag	Taatemiddag komt er iemes	vanmiddag komt er iemand
törp	gaode meej nor törp	ga je mee naar het centrum van het dorp

De pastorie in de Kreitenmolenstraat

Luud de Brouwer

Toen Udenhout in 1722 eindelijk een zelfstandige parochie werd was er geen directe noodzaak om een pastorie te gaan bouwen. De eerste pastoor Elias Robben was van eigen bodem en kon door zijn goede plaatselijke contacten een waardig onderkomen vinden in een gebouw op het terrein van het huidige kasteel de Strijdhoeve. Als hij in 1765 het pastoorschap eraan geeft volgt één van zijn kapelaans hem op. Het is de geboren Bosschenaar Jacobus Watrin (ook Watering) die al langere tijd kapelaan was in de parochie. Hij kwam blijkbaar uit een welgestelde familie want zijn moeder kocht vanaf 1756 enkele hoeven in Udenhout. Als eerste in 1756 in de Knijperij, in 1761 een hoeve bij de Kuil en in 1763 een hoeve van de Heilige Geest van 's-Hertogenbosch op het Hooghout. Ook kocht zijn moeder een hoeve achter aan de Slimstraat, waar de pastoor ging wonen en die daardoor later de naam "de oude pastorie" heeft gekregen.

Na het overlijden van pastoor Watrin in oktober 1786 kwam op 14 december Lambertus van den Boome als pastoor in Udenhout terecht. Hij had kennelijk een minder kapitaalkrachtige achtergrond en zag zich genoodzaakt een huis te gaan zoeken om zijn pastorie in te vestigen. Hij kon zich weliswaar aanvankelijk vestigen in de "oude pastorie" maar zocht een permanente oplossing. Nu kwam het op de vrijgevigheid van zijn parochianen aan op welke termijn hij een eigen pastorie kon gaan bouwen. Hij ging voortvarend aan de slag waardoor het kerkbestuur van de Roomse gemeente van Udenhout, vertegenwoordigd door Miggiel Pijnenburg en Jan van Strijdhoven, al op 3 februari 1787 een perceel akkerland van 3 lopen kocht, van Francis Joost Maas. Het kostte de parochiekas 815 gulden en 15 stuivers.

De verkoop vond plaats onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat de verkrijger verplicht was op dit perceel te bouwen *een hujsing welke zal moeten dienen tot wooning voor den Roomsche Pastor inder tijd in Udenhout zijnde.*

De kas van de roomse gemeente was blijkbaar nagenoeg leeg. De regent en kerkmeester lieten namelijk meteen bij het transport van de grond een schuldbekentenis opmaken door de Oisterwijkse schepbank. De schuld bedroeg 800 gulden waar een jaarlijkse rente van 3 procent over moest worden betaald aan schuldeiser Francis Maas. Volgens een notitie van pastoor Van Eijl in het memoriaal was de schuld in 1795 afgelost.

De eerste steenlegging volgde ook heel snel. De steen is bewaard en daarop staat de datum 28 april. Aangezien de pastorie in 1789 in gebruik is genomen moet de bouw in 1788 meteen ter hand zijn genomen.

In 1803 kocht de Roomse gemeente van Cornelis Arnoldus den Ouden een reepje grond, 1 1/2 voet à 2 voeten, te Udenhout omtrent de Kruisstraat, *langs de westen hof hegge van de pastorie precies van het buitenste de palen na het westen van de twee poortjes aldaar gezet en waar ook de keien liggen, gaande aldus van het zuidwesten in een rechte lijn door naar het noordoosten tot aan de gemene straat,* voor de som van 19 gulden. De verkoper reserveerde het noodzakelijk gebruik van het noordoostelijk poortje en het weggetje tussen de genoemde hofheg en de gevel van het huis, alsmede de schuur achter voorschreven huis, hetzij om aldaar zo ver die gevel ligt te bouwen of om noodzakelijke reparaties aan dak of muur te doen, zonder daarbij de heg te beschadigen.

Deze pastorie bleef dienst doen tot aan de bouw van de huidige pastorie naast de nieuw gebouwde waterstaatskerk. De eerste steen voor deze pastorie werd gelegd op 31 mei 1860. Een jaar later kon de pastoor van Udenhout zijn nieuwe woning in gebruik nemen.

De oude pastorie aan de Kreitenmolenstraat kreeg een andere bestemming. Het was pastoor Petrus Verschuure die meteen na de bouw van de nieuwe kerk geld en grond regelde om tot de oprichting van een *Zusterhuis* te komen, waar *onderwijs der vrouwelijke jeugd en verpleging van zieken en ouden van dagen* kon plaatsvinden. Tijdens het pastoraat van Felix Cuijpers zag het Liefdegesticht het levenslicht en de zusters van het moederhuis te Tilburg namen op 22 oktober 1862 bezit van de oude pastorie. Het gebouw kreeg in de loop der tijd diverse uitbreidingen en het kreeg de naam van de oprichter: Felixgesticht. In dat pand hebben generaties Udenhoutse meisjes onderwijs gekregen en konden zieken en bejaarden de nodige zorg ontvangen.

De veranderende tijden maakte dat de onderwijsvoorzieningen langzaam uit het gebouw verdwenen en elders in het dorp een nieuwe plaats vonden zoals kleuterschool "Het Fonteintje" aan de Koestraat en de basisschool die nieuwe huisvesting kreeg in de uitbreidingswijk Achthoeven. Uiteindelijk bleef er aan de Kreitenmolenstraat alleen nog een bejaardenoord over voor kloosterzusters van de Zusters van Liefde. Toen ook dat in 1991 uit Udenhout verdween bleef het gebouw nog tot in 1995 behouden als asielzoekerscentrum. In dat jaar is het afgebroken en kwamen er op die plaats onder andere seniorenwoningen. Daardoor bleef de gedachte van de pastoors Verschuure en Cuijpers toch nog levend. Ook hield men bij de naamgeving rekening met de historie van deze plaats: Felixhof.

Toekomstvisie voor Udenhout

André van der Lee

Het Schoor houdt zich onder andere bezig met geschiedschrijving van het dorp Udenhout. Maar wellicht is het ook interessant om eens vooruit te kijken. "Hoe ziet Udenhout er over 20 à 50 jaar er uit ". Vijftig jaar is ver, er zijn zoveel onzekerheden, dat het een hachelijke onderneming gaat worden. Twintig jaar vooruit kijken moet mogelijk zijn, alhoewel het anders is geworden nu we een onderdeel zijn van de gemeente Tilburg. Als we twintig jaar terug gaan naar de dorpsituatie in Udenhout, stonden er ± 2000 woningen met Biezenmortel meegerekend. We hadden 8000 inwoners (incl. Biezenmortel). Achthoeven was gerealiseerd en er waren plannen voor woningbouw in de Hubertushof en in den Besterd en het bestemmingsplan de Kuil was in voorbereiding. De Mussenhoek was eveneens afgerond. Voor de uitbreiding van het Industrierrein waren gronden aangekocht maar de economie zat niet mee in het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw. De uitbreiding van de industrie wachtte op betere tijden. Nu ruim twintig jaar later hebben we duizend woningen meer en is het industrierrein vol. De Kuil is volgebouwd en in de Mortel staan zo'n 250 woningen. Hoe nu verder? Udenhout maakt sedert januari 1997 met Berkel-Enschot deel uit van de gemeente Tilburg. Ontwikkelingsplannen worden door Tilburg gemaakt. De dorpsraad heeft een visie ontwikkeld hoe het de komende 15 à 20 jaar verder zou moeten gaan met ons dorp. Udenhout moet dorps blijven, dat staat wel vast. Aan onze hoofdstraten zal niet zoveel veranderen, hoewel de Eikelaar niet zo'n fraai staaltje van bouwkunst is. Hier en daar zullen "achterom" terreintjes mogelijkheden geven om vol te bouwen. Een van de locaties die daar het meest voor in aanmerking zal komen is de boomzagerij van Van de Voort. De Boerenbond zal op termijn gesloopt worden en dat geeft ook weer mogelijkheden om daar een hofje te creëren. In de Koestraat wordt het terreintje van de vroegere kleuterschool volgebouwd. Het meest aannemelijk is dat er een gebouw zal worden neergezet met minstens drie bouwlagen. De bouwplannen achter bakker Besselink zijn al in een ver gevorderd stadium. Aan de weg de Kuil - Molenhoefstraat zullen in het kader van de sanering in de agrarische sector een twaalfstal woningen verschijnen. Een deel van de Kreitenmolenstraat zal verkeersluw worden gemaakt. Allemaal niet zo'n grote ingrepen die het aanzien van het dorp zullen veranderen. De Dorpsraad heeft in zijn toekomstvisie vastgelegd dat, wil Udenhout leefbaar blijven voor jong en oud, er minstens 50 woningen per jaar gebouwd zullen moeten worden. Dit betekent dat er tot 2025 nog duizend woningen bij moeten komen. Waar kunnen deze gebouwd worden? De gemeente Tilburg broedt op plannen hoe Tilburg Noord er in de toekomst uit zou moeten zien. Dan hebben we het over het gebied vanaf Stokhasselt helemaal over de Vijfhuizen naar de Waalwijkseweg, een deel van Berkel-Enschot aan onze kant van het spoor en geheel Udenhout. Wat we weten is, dat de stadsrand van Stokhasselt een stedelijke afronding gaat krijgen. Daarnaast denkt men er over om een nieuw dorp te stichten richting Udenhout met ± 1500 woningen. Laagbouw en ruim van opzet. De Zwalwubunders blijft agrarisch. In Udenhout zullen eerst nog ongeveer 300 woningen in de Mortel bijgebouwd worden met een ontsluiting op de Groenstraat. Of en zo ja de tuin van Vincentius vol gebouwd wordt, is erg onzeker. Maar dan zijn we er nog niet. Er moeten na 2010 nog ± 500 woningen bij komen. Het meest waarschijnlijke model is dat dit links en rechts van de Udenhoutseweg, aansluitend aan de sportvelden en de wijk Den Besterd zal gaan gebeuren. Een woonwijk ter grote van de Kuil - Den Besterd meegerekend. Zeker is dat Udenhout niet vastgebouwd gaat worden aan Berkel-Enschot aan de Udenhoutse kant van de spoorlijn. Er komt een z.g. groene mal tussen de bebouwing van Berkel-Enschot en Udenhout. Hoe deze er uit gaat zien is onduidelijk maar ik stel mij voor dat het een soort Roomleiparkachtig iets gaat worden. Duizend woningen er bij geeft nog geen grote bevolkingsaanwas. De

praktijk leert dat de aanwas zo'n 2000 inwoners zal zijn. In 2025 heeft Udenhout dan ± 10.000 inwoners, nog steeds een dorp dat te overzien is.

Hoe zal het zijn met de ontwikkeling van het industrieterrein in Udenhout? Dit is veel moeilijker in te schatten. Een industrieterrein over het spoor links van de Kreitenmolenstraat tot aan de autoweg N65 is van de baan.

Het natuurgebied van de aangrenzende Leemputten heeft het gewonnen van de eventuele industriële ontwikkeling. Mogelijk komt er nog een terreintje aan de andere kant van de weg bij de uitwerking van de Overhoeken, grootschalig zal het niet worden. Wel te verwachten is, dat het open gebied aan de Haarensbaan richting industrieterrein inclusief de steenfabriek benut zal worden.

Het Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen zal nog aan betekenis winnen. Alle landbouwgronden grenzende aan de Duinen met inbegrip van Den Brand zullen op termijn weer natuurontwikkelingsgebied worden. Den Brand heeft al de hoogste natuurwaarden.

De ontwikkeling van de bouwlocaties van de Overhoeken Berkel-Enschot zal zeker van invloed zijn op het dorp Udenhout. In minder dan 10 jaren zullen er in Berkel-Enschot 2000 woningen gebouwd worden. Vanaf Loven tot aan onze Kreitenmolenstraat over het spoor zal volgebouwd worden. Ook onze jongelui die als starters op de woningmarkt komen zullen voor een deel daar hun geluk moeten beproeven. Dat betekent het wegzuigen van jongelui die wanneer er in Udenhout voldoende gebouwd zou worden zich hier zouden vestigen. Dit heeft weer zijn weerslag voor de scholen, sportverenigingen enz. Wellicht is dit weer van invloed op het aantal woningen dat sec voor Udenhout gebouwd zou moeten worden.

Een andere interessante ontwikkeling moet zeker genoemd worden. Het openbaar vervoer is in beweging. Lang heeft men gedacht dat er voor Berkel-Enschot en Udenhout een N.S.-station tot de mogelijkheden zou behoren. Maar het zit er niet in. Nu wordt er gestudeerd op een Light Rail systeem, zeg maar een tramspoor verbinding met Tilburg en misschien nog verder naar Breda en of Den Bosch. Het is veel minder duur en omslachtig en kan aangelegd worden naast het bestaand spoor. Mijn voorspelling is dat we weer een halte krijgen waar vroeger ooit het station van Udenhout heeft gestaan maar dan voor de Light Rail.

Hoe ziet Udenhout er uit anno 2025? Nog steeds een dorp met ongeveer 10.000 inwoners en nog steeds herkenbaar als het Udenhout van vandaag.

De oude landgoederen van Udenhout en Biezenmortel

Het Hooghout

door Luud de Brouwer en Kees van Kempen

Huize Assisië vierde in december 2003 en januari 2004 het honderdjarig bestaan. Huize Assisië ligt op de grond van het aloude landgoed "Het Hooghout".

De Overeenkomst van Brabant en Luik

In 1288 eindigde een vijfjarige oorlog met als inzet het hertogdom Limburg. De hertog van Brabant won de oorlog en lijfde Limburg in. Het bisdom Luik behoorde tot de verliezers en de hertog van Brabant maakte van de situatie gebruik om herziening van landrechten af te dwingen. Er waren immers nog grote gebieden binnen het hertogdom Brabant die tot dan toe eigendom waren van de bisschop van Luik. Daartoe behoorden ook de plaatsen Haaren en Moergestel. Vanaf 1288 golden ook voor deze beide gemeenten de hertogelijke rechten.

De lieden van Haaren verkrijgen grond in Biezenmortel

Na 1288 werden Haaren en Moergestel bestuurlijk deel van de vrijheid Oisterwijk. Dat had te maken met een verdrag met het bisdom Luik waartoe beide plaatsen hadden behoord. Tot die tijd was het Hooghout deel van Haaren. Na die tijd kwam het gebied tussen de Winkelsche Hoek en de Hooghoutseweg tot Udenhout te behoren. Dat gebied wordt met een akte van 24 mei 1309 door de hertog geschonken aan de lieden Van Haaren. In die akte staat het landgoed nog omschreven als strekkend van Udenhout (lees Brabants Hoek) tot aan de Leendonk (dat lag aan de Helvoirtse kant van de Gijselsestraat).

Verkoop aan Bruusten van Oisterwijk

In 1381 wordt de edelman Jan van Haren, na de dood van zijn vader Wouter van Haren, eigenaar van de hoeve 't Hooghout. In 1391 is Jan niet meer in leven. De hoeve gaat over op zijn zoon Henrik van Haren. Op de hoeve zit als pachteres Lysbeth Woyten. In 1406 heeft Bruusten Janszoon van Oisterwijk een erfpacht op de hoeve. De eigenaar kan in dat jaar die belasting niet opbrengen. Daarop is Bruusten Janszoon van Oisterwijk het goed gaan opeisen en op 4 mei 1407 moet Henrik van Haren het Hooghout verkopen aan Van Oisterwijk. De verkoop wordt definitief op 25 juni 1408.

De familie Van Haren, van 1309 tot 1408 bezitter van het landgoed Het Hooghout, heeft een bezit verworven aan de Groenstraat. Mogelijk dat het bezit is verworven nadat de familie het landgoed het Hooghout heeft moeten verkopen in 1408. Het bezit aan de Groenstraat ligt aan de straatkant en strekt zich uit van de voormalige Kleine Strijdhoeve tot aan de Ascotsesteeg.

De Gasthuishoeven

Terug naar de hoeve van Bruusten van Oisterwijk. Op 16 juni 1433 is het landgoed eigendom van Kathelijne, een kleindochter van Bruusten Janszoon van Oisterwijk, gehuwd met Gerit Janszoon van Leyenbergh. Nu is de huurder van "'t goet te Hoechout" Peter Collaert ofwel Peter Henriks Colve, een zwager van Gerit Janszoon van Leyenbergh, gehuwd met Elisabeth, dochter van Jan van Leyenbergh. Op 2 juni 1447 wordt de hoeve verkocht aan Gijsbert van den Broek, een vooraanstaand Bosch poorter en ook schepen van zijn geboortestad, gehuwd met Katherijn Jan Beerwout. Hij had een huis in de Sint Jorisstraat in Den Bosch, dat hij bestemde als gasthuis voor zeven mannen en hun verzorgster. Zijn broers Goyart en Gerit werden de eerste bestuurders van dit gasthuis. Bij de erfenis van Gijsbert van den Broek

verkrijgt zijn dochter Agnees een aantal goederen, maar niet het Hooghout. Op 16 maart 1497 heeft Agnees haar testament opgemaakt. Kort daarna is zij overleden. In het testament stond dat haar bezit moest worden verkocht teneinde de hoeve het Hooghout te kunnen kopen. Het Hooghout moest vervolgens worden bestemd voor een vrouwengasthuis. Agnees "wil dat deze vrouwenpersoonen hebben sullen een hoeff geheiten Hoochout, met haere toebehoerten ende metten beesten alsoe se die laet gebruyckt, ende daer sullen deze negen vrouwenpersoonen aff leven". Zo verkreeg de hoeve op het Hooghout de naam "de Gasthuishoeve". De Gasthuishoeven bleven bestemd voor het vrouwengasthuis tot aan 1854, al bij al 350 jaar lang.

Op het landgoed stond oorspronkelijk een hoeve om te worden verpacht aan derden en sinds 1680 twee hoeven. In 1680 is sprake van "de nieuwe hoeve", die wordt gepacht door Joosken, de weduwe van Jan Huijberts Piggen. Pachters van de oude hoeve zijn in 1680 Jan Laureyns Colen, in 1708 Robbert Colen, in 1730 zijn broer Wouter Colen, in 1742 Jan Wouter Colen. Deze laatste wordt in 1762 als pachter uit de hoeve gezet omdat na openbare verpachting Adriaen Brekelmans meer pacht wil betalen. Op de nieuwe hoeve wordt de weduwe Piggen opgevolgd door haar schoonzoon Wijnand van Abeelen. In 1708 is Johan Henriks van Laarhoven de pachter. De pachtcondities vermelden vooral goederen voor de dagelijkse huishouding. De rentmeester vraagt rogge om die te laten 'verbacken' nadat het koren door hemzelf 'ten molen is gedaan'. Ook gerst en boekweit moeten worden geleverd. De levering van graan moet plaatsvinden met Bamis (1 oktober). Verder heeft de rentmeester raapzaad nodig om olie uit te laten slaan, en boter. De huurder moest de helft van de boter leveren in de meimaand en de andere helft in de 'speurietijd', eieren op paasavond en een vet varken rond Sinterklaas. Van de hoeven moest ook brandhout komen, rijshout in 'mutsaers' en enkele vrachten 'gecloft hout'.

De Bossche koopman Petrus Franciscus van Beugen

Op 16 augustus 1854 nemen de regenten over de Godshuizen en 'den Algemene Arme' in Den Bosch het besluit een groot aantal landerijen onder Udenhout en Helvoirt ten gelde te maken. De Bossche notaris Antony Bijvoet laat voor de veiling van 36 kopen aanplakbiljetten drukken, waarop de voornaamste goederen als eerste en tweede koop staan vermeld. Het zijn de Oostelijke Gasthuishoef verhuurd aan Wouter Brekelmans en de Westelijke Gasthuishoef gepacht door Jan Brekelmans, gelegen op het Hoogeind ('t Hogend) onder Udenhout. De beide hoeven worden gekocht door de Bossche koopman Petrus Franciscus van Beugen. De koopman breidt in 1873 zijn bezit in Udenhout uit met een hoeve nabij de Winkelschehoek, aangrenzend aan zijn landgoed. Die hoeve is later ten onrechte aangemerkt als Westelijke Gasthuishoeve. De hoeve was afkomstig van grutter Jan Vermeer, wiens vrouw Arnolda Bergmans de hoeve had geërfd in 1833 uit nalatenschap van haar vader Cornelis Bergmans en haar grootvader Jan van Iersel.

De pachters van de drie hoeven in de periode 1860-1896: De Oostelijke Gasthuishoeve gepacht door Cornelus de Jong (1860), Cornelis van den Bosch (1865), Johannes Beerens (1883), Adrianus van Kempen (1886) en Cornelis de Jong (1890). De Westelijke Gasthuishoeve gepacht door Jan Brekelmans (1860) en Johannes Beerens (1886). De hoeve op 't Winkel gepacht door Willem de Bakker (1874), Peter van Biljouw (1878), Wilhelmus Witlox (1886) en Hendrik van Balkom (1893). De pachtcondities waren blijkbaar erg hoog. Op de Oostelijke Gasthuishoeve en op de hoeve op 't Winkel werden pachtvoorwaarden aangegaan voor tien jaar. Op één uitzondering na werd zo'n contract nooit volledig uitgediend.

Broeders Penitenten

De koopman Van Beugen, zoon van een meester goud- en zilversmid, was in tweede huwelijk getrouwd met Johanna Maria Mennen, dochter van een wijnkoper. Zij kregen een dochter: Dorothea Arnolda Johanna Maria van Beugen. Zij wordt na de dood van haar vader in 1895 erfgename van de Gasthuishoeven onder Udenhout. Petrus van Beugen werd de laatste jaren van zijn leven verpleegd in het verzorgingshuis van de Broeders Penitenten van de H. Franciscus van Assisië te Boekel. Na de dood van Petrus van Beugen op 3 mei 1895 bood zijn dochter Dorothea, in overleg met haar zuster die religieuze was, het landgoed in Udenhout aan Vader Lucas aan, die in die tijd aan het hoofd stond van de Broeders Penitenten, teneinde er een tehuis voor liefdadigheid te stichten. Na mondelinge goedkeuring van het plan door de bisschop en door de pastoor van Udenhout ontvingen de Broeders Penitenten op 11 november 1900 de schriftelijke goedkeuring om de goederen van Dorothea van Beugen te accepteren. De brief van de bisschop luidde als volgt: Eerwaarde Broeder Overste. Gezien uw schrijven van 19 oktober en 8 november jl. Staan wij u bij deze toe van Mejuffrouw Dorothea van Beugen te aanvaarden een stuk grond groot 44 à 45 hectare, bevattende drie boerderijen, tegen een lijfrente van jaarlijks achthonderd gulden, zoolang zij leeft, en de kosten van beschrijving, zulks in het vooruitzicht daarop te vestigen een afdeling van uwe vereniging en een inrichting voor lijders, die niet vallen onder de Krankzinnigenwet.

Huize Assisië

Bij Koninklijk Besluit van 21 juli 1902 werd vergunning verleend tot de oprichting van een gesticht op het terrein genaamd "t Hooghout" onder de gemeente Udenhout. Het gesticht krijgt de naam "Huize Assisië" naar Franciscus van Assisië. Broeder Ivo, algemeen overste van de congregatie, legde de eerste steen van het hoofdgebouw op 19 mei 1903. De eerste steen van het eerste paviljoen werd op 26 mei 1903 gelegd door H.J. Weve, president van de hoofdraad van de Nederlandse Vincentiusvereniging. Tegen het einde van 1903 waren de gebouwen zo vergevorderd dat men begon met de voorbereidingen om deze te betrekken. Zes Broeders Penitenten kwamen naar Udenhout, te weten Broeder Laurentius als overste en de Broeders Gerardus, Felix, Stanislaus, Daniël en Andreas. De provinciaal der Kapucijnen Pater Pacificus zegende op 23 december 1903 een kamer in het hoofdgebouw tot huiskapel. Op 12 januari 1904 kwamen de eerste bewoners naar Udenhout. Deze datum wordt als officiële stichtingsdatum van Huize Assisië aangemerkt.

Vijftig jaar geleden, 1953

Annie van Roessel-Kolen

Fotokroniek 2003

Annie van Roessel-Kolen

Pietje Paas en Hannes den Haomer ôn de wandel

Jan Denissen

Nog altèd woone in de Gruunstraot Pietje Paas en heure meens Hannes den Haomer. Ze waare al us irder int nuuws. Ondertussen zent bekende Unentse geworre. Op durren auwendag kunne zut goed meej mekaar vèene al stèchele ze nog gère. We löstere nog us meej.

Pietje Vandaag zek zommar stram.

Hannes En vruuger waarde zô gezwak.

Pietje We zitte teegusworrig vulsteveul. Zumme subiet nie us un stukske oplôope.

Hannes Ik zè nog nie bèute gewist, ist goej weer?

Pietje Rilleke, tis wè drèùlerig, nauw ist drêûg en un uur geleeje zèeverde ut nog.

Hannes Dan ist goed, aandere zit ik hier toch mar wè te dutsele. Waor wilde nôr toe?

Pietje Zomar un rondje durt törp.

Hannes Dan wel op ons gemak en as ge iemmes teegekomt dan blefder nie allejezus lang meej auwmeute want dan koome we nôot rond.

Pietje Nie zô krikkelig. Kom op, ik vat tènemekaar oewe duffel en oew pet.

Hannes Rustig, we hoeve nie te hooie en menne duffel hoef ik nie want dan moekum alsmar meejeule.

Pietje Gè het gelèek, ik heb dôffer ôk tedzat. Slôtte gè en legt de sleutel mar onder dieje losse plevèus beij ut moosputje. Ons Bertha zu nog langs koome dan kan zer vast in.

Hannes Welke kaant wilde op?

Pietje Tis men licheluk goed, laotus mar dur de Gruunstraot kuiere richting kröspunt.

Hannes Kek èût want de wegt is we glattig en hier en daor zitte zonke, dègge nie valt want dan kunde oewe kop noggus goed butse.

Pietje Wes toch un schôn straot, de Gruunstraot. De straot vant grôte geld, zinneze vruuger.

Hannes Jè, die hier woone die hebbe dings zat

Pietje Dur stôn hier schôn boerderije en de leste jaore zenner verscheijene schôn hös bijekoome.

Hannes Schôn bôm ston er ôk mar daor gieder bij de rector daor stôn de schônste.

Pietje Bij Vincentius beduulde?

Hannes Jè precies. Voral die buuke vèen ik schôn. Ik hörde lest desze un hil stuk van ut gebouw van Vincentius af gôn breeke, tis nog sund.

Pietje Ze breeke mar af, urst Felix en straks wir Vincentius daor kan ik mun èege zô over opsteuke. En wè ze daor vur terugzette, alsmar honger en zô rechtoe rechtaon. Ze begaojen ut wel, ge

zut zegge wè prakkezeere ze toch èùt.

Hannes Kek we zen al op ut kröspunt.

Pietje Des 't schôonste kröspunt dèk ken. Ut hènùs van de rector, ut gemintehènùs en ut Centrum van Sjeffe ut paast ammal precies beij mekaar. En tis al oud, hil vruuger ston er nog un protestantse kapel bij en laoter un kios die geschonke was dur gauwe Willem. En daor beij den Hop daor ston urst de lummelepaol.

Hannes En nauw is ie zeker verplotst naor de rotonde?

Pietje Nèè, dè nie nèè.

Hannes Wesdè trouwus unne lummelepaol?

Pietje Dè was unne hêele grôte PNEMpaol waor de opgeschoote jongus un bietje stonne te klôte en te hange. Die lummels stonne zogezezd te lummele bij dieje paol.

Hannes Hier opt kröspunt stônne vruuger un pôr grôte hil auw lindebôom.

Pietje Messchien zent wel peute gewist van de lindebôome van d' abdij van Tongerlo want die paoters hebbe ut hier ontgonne.

Hannes Nie kwatse dè verzinde nauw zelf en dè moete nôot doen asgut over geschiedenis het.

Pietje Ut zu toch kunne. Kek es nôr dieje schône houte wegweijzer. Die wèèst nôr den Biezenmortel, de Hemeltjes, Quatre Bras en den Dèùn en dur bovenop stoj den hertog Jan.

Hannes Dieje wegweijzer is zeker gemôkt dur Leo Bäumlner, ge wit wel van de kerkbanke.

Pietje Nèè, dè wordt wel gezeed mar dè klopt nie. Unne Lônse miens hettum gemôkt, Louis Maas hiettenie.

Hannes Waor lôope we nauw nôr toe?

Pietje Lôp mar dur de Slimstraat.

Hannes Ok un schôn straat en un vurnaome straat volges jouw want daor stoj de kerk in.

Pietje Jé en un schôn kerk. Daor is un boek over, 'k hebber vleeje week in zitte blaojere.

Hannes Wè stotter ammal in?

Pietje Nauw dè goj over de bilde, taltaar, de prikstoel, törgel, de banke en zôo.

Hannes Zu han beter de scheinheilige kunne beschrèève dan han ze zôo un dik boek gehad.

Pietje Houw toch op, dur stôn schôn verhaole in over pestoors die de kerk wôn afbreeke en over pestoor Prinsen die de kerk liet opknappe.

Hannes Ik was nôot zo Prinsenèëtig. Dieje pestoor die haj ons nie zo høg, daor moeste op zun minst kerkmister vur zen om meeje te telle mar nog liever börgemister.

Pietje Ik kont er goed meeje vèene.

Hannes Gè hegget toch nie vurmekaar gekreege om un bank te krêege van de heilige Petronella. Oew donaatie was nie grôt genoeg, zeker.

Pietje Nèè, daor is nôot over geprot gewist.

Nauw iets aandere, witte wè ze han moete doen? Ze han vur de kerk un plein moette maoke totaon 't kröspunt en dan de straat vur de kerk moette afslôte vurt verkeer. Dan han we pas

un schôn plein gehad zo midde int dörp.

- Hannes   Waor zu dè verkeer dan heene moete?
- Pietje   Daor moette ze mar unne rondweg vur maake vanaaf den spitsenhoek rèchtdeur, gewit wel daor bij de zwarte grèùs. Ut verkeer rijdt nauw de wegt int törp finaal kepot en tis er lèèvusgevaorluk.
- Hannes   Dan han ze un nuuw bejaardehèùs kunne zette op ut Tongeloplein en dan hanwe daor rontelum nog un gezellig pleintje overgehewe waor banke in de schaduw gemokt kôsse worre.
- Pietje   Dan han we dè plein toch nog ut pestoor van Eijlplein kunne noeme want zo haggut moette hiette.
- Hannes   Oh jè dè waor, dè was niet deur gegaon omdé den êene of aandere van de geminteraod toen ie nog unne brak was un vèèg teege zonnen tèbbes haj gehad van pestoor Van Eijl, ist nie?
- Pietje   Ja, dè klopt, dè moes toch nie kunne vur êene flèèr.
- Hannes   Kèk hier stônne vruuger unne hele kwak grôte kestanjebôom.
- Pietje   Hoeveul is unne kwak.
- Hannes   As ge de kwekskes telt die in unne kwak gôn dan witted.
- Pietje   Och kek daor de nuuwe Eikelaar. We hebbe ze de Slimstraat toch bedúrve meej dieje vul te hōoge bouw bekant op straat. Euwige sund, ze han er wir un kermisweij moete maake.
- Hannes   Dè vèèn ik òk. We lôope nie zo wèèd, laot ons mar dur ut klōsterpedje lôope.
- Pietje   Over de school is òk un mooi boek. Daor stoj van alles in mar zu hebbe nie dörve schrèève dè zuster Felicitas meej klèèn vellekus knêep.
- Hannes   Toch nie beij jouw?
- Pietje   Nèè dè nie mar khebbut wel gezien.
- Hannes   As ik zo nôr ut kerkhof kèk dan ben ik bleij dek nog goed gezond zèè, ge kunt nog lang genoeg meej un tuintje op oewen bèùk ligge.
- Pietje   Un bietje meer eerbied gère. Daor ligge òk men auwlui.
- Hannes   Nim me nie kwaolluk, God heej hullieë ziel en de pestoor hullie cente.
- Pietje   Dè nie waor. Daor is nieveul naor toe gegaon.
- Hannes   Gè telt al die missen nie meej. Die zèn toen betöld asof ze zon mis allêen vur dur èège han en teegesworrig moette ze die somtèds wel meej tien man dêele.
- Pietje   Zèèver toch nie, wè makt dè toch èùt?
- Hannes   Vurt bidden niks mar vurt geld wel!
- Pietje   Lop mar deur zôo langs de teneeltoore.
- Hannes   Daor heej de geminte un goej investeeing in gedaon in dieje toore. Misseluk we die gekost heej.
- Pietje   Ik haj daor Gaudiamus nog gère unne keer zien zingen, net as toen meej ut

“Bloemenparadijs”.

- Hannes Tzu vort un aaaw mannekoor zen mar dan wier dieje toore in ieders geval nogus gebrûkt.
- Pietje Nauw lôope we over ut langste kerkpedje dè ik ken.
- Hannes Nergand is un pedje meej zoveul hondestront. As ge nie hilgoed èùtkekt lopter in te dabbere.
- Pietje Dès waor. Hoe laot ist?
- Hannes Kweetut nie, kwart over den bult, ut heej krek gespuld, zinne ze vruuger dan.
- Pietje Lottus nauw mar over Felixhof terug lôope.
- Hannes Kek de nuuwbouw waor urst 't postketoor ston is ôk al veul te hîog vur den Unent.
- Pietje “Te” is nôot goed behalve beij te vreeje.
- Hannes Kik daor lopt Hannes van Piet-ome meej zun nuuw vriendin.
- Pietje Tis gin knappe ziek wel.
- Hannes Och hij hoeft ôk nie op de klok te kèèke assie de kachel ôn mokt.
- Pietje We zen al un hil end op scheut en nauw beginnut te reegene en de zon schent.
- Hannes Dan ist kermis in de hel.
- Pietje Laot us mar gauw op hös on kuiere, ik heb pent ôn men voete, dur stoj al un blèèn op en ik ben mar lochjes gekleed.
- Hannes Jè ik wil ôk intèds nôr hèùs want ik moet taatemiddag nog gôn kaorte.
- Pietje Nauw tis me goed bevalle, we lôope nog wellus meer un endje op.

Jaarbericht Heemcentrum 't Schoor

Harrie Goos

Met al onze vrijwilligers hebben we in 2003 naar onze mening weer voldoende inhoud kunnen geven aan de doelstelling van onze Stichting Heemcentrum 't Schoor. Wij zullen u daarover hierna kort informeren. Overigens maakt dit jaarbericht ook onderdeel uit van het eerste jaarboek van ons heemcentrum. Dankzij het werk van ons zeer enthousiast en gemotiveerd schrijversteam is dit mogelijk. De aanschaf en het lezen van dit eerste jaarboek beveel ik u van harte aan.

Sponsors – stutten – steunen

In 2003 hebben we met Rabobank Berkel-Enschot/Udenhout, als hoofdsponsor, een sponsorovereenkomst afgesloten voor een termijn van 3 jaar. Wij zijn de Rabobank daarvoor zeer erkentelijk.

Bij gelegenheid van de uitgave van het boek "Over de Unentse kerk" ontvingen wij van het parochiebestuur een royale financiële bijdrage alsmede ook van iemand die verder anoniem wil blijven.

De financiële bijdrage van onze stutten en steunen zijn onontbeerlijk om ons werk te kunnen doen. Helaas hebben we in 2003 moeten vaststellen dat het aantal stutten en steunen vermindert. Dat was reden voor het bestuur een extra wervingsactie te ondernemen. We hebben daarmee kunnen bereiken dat het totaalbestand weer op niveau is, al zouden we dit graag nog wat uitbreiden.

Nu in 2004 het eerste jaarboek verschijnt vertrouwen wij erop dat dit voor meerdere lezers van dit boek aanleiding mag zijn zich ook als stut of steun aan te melden.

Financiën

Hiervoor zijn in feite onze belangrijkste inkomsten aangegeven. Subsidies van derden ontvangen wij niet. In 2003 hebben we gelukkig mogen vaststellen dat het boek "Over d'n Boerenstand" een bestseller was en we daaruit een positief saldo konden boeken. Maar dat is niet altijd zo, al streven we er naar financieel minimaal neutraal af te sluiten.

De belangrijkste uitgaven van onze stichting zijn voornamelijk toe te schrijven aan het beheer en onderhoud van onze collectie alsmede gebouw- en inventariskosten, projectkosten, kantoorbenodigdheden, beveiliging, verzekering, enz.

In 2003 werd door Luijngaarden Donders & Emmen-accountants de jaarrekening 2002 opgesteld en is een samenstellingsverklaring verstrekt.

Bestuur

Elke maand, met uitzondering van de maanden juli en augustus, vergaderde het bestuur. Door onze secretaresse werden zeer getrouw en correct agenda en notulen opgesteld.

Drie volgens rooster van aftreden zittende bestuursleden, Gerard van Alem, Kees van den Bersselaar en Harry Goos werden herkozen. Er vonden verder geen mutaties plaats. Wederom organiseerde het bestuur voor alle vrijwilligers, als dank voor het vele en mooie werk dat zij verrichtten, een dankmiddag en wel op 23 augustus. Na een bezoek aan het museum "De Vier Quartieren" in Oirschot werd de dag op huize Vincentius afgesloten met een eenvoudige Brabantse koffietafel. Het bestuur was op 30 maart voltallig aanwezig bij de aanbidding van het boek "Over de Unentse kerk" door Kees van Kempen aan de heer W. Broos, vice-voorzitter van het Kerkbestuur. Een delegatie van het bestuur was aanwezig op de receptie van S.V.S.S.S. vanwege het 75-jarig bestaan. Eveneens werd de jubileumbijeenkomst van de K.V.O. op 13 november jl. bijgewoond.

Verder werd deelgenomen aan de regio-bijeenkomsten van Brabants Heem, de heemkundekring de Kleine Meijerij en aan diverse externe bijeenkomsten.

Schrijversteam

Het in november 2002 gepubliceerde boek "Over d'n Boerenstand" is geheel uitverkocht. Enerzijds is dit het gevolg van het feit dat van oudsher de agrarische gemeenschap in Udenhout en Biezenmortel zeer belangrijk en invloedrijk was, maar anderzijds mag dit toch volledig worden toegeschreven aan de bijzondere wijze waarop het schrijversteam onder de bezielende leiding van Kees van Kempen dit boek samenstelde.

Met veel kennis en na veel speurwerk bood Kees op 30 maart het boek "Over de Unentse kerk" aan, opnieuw een resultaat van het enthousiaste schrijversteam.

Je zou denken nu even een rustpauze, maar dit was geenszins het geval. Er werd alweer gebrainstormd over een geheel nieuwe uitgave van een boek dat jaarlijks moet gaan verschijnen. Een "Jaarboek" zal het worden met korte verhalen (sprokkels) over gebeurtenissen, situaties e.d. in Udenhout en Biezenmortel.

Presentaties – bezoeken aan 't Schoor

De open monumentendag in 2003 stond in het teken van het jaar van de boerderij. Op kasteel de Strijdhoeve was met dit onderwerp als thema een kleine expositie ingericht. Heemcentrum 't Schoor was op die dag eveneens opengesteld. Als onderdeel van een fietstocht in de gemeente Haaren tijdens de open monumentendag was 't Klein Schoor aan de Gommelsestraat te bezichtigen. Voor die gelegenheid waren de agrarische gebruiksvoorwerpen uit de loods bij zorgboerderij: "De Hemelrijkse Hoeve" uitgesteld bij 't Klein Schoor. In Biezenmortel waren daarnaast enkele monumentale boerderijen te bezichtigen.

In manege De Kraan werd in verband met een lustrumviering van de ZLTO een kleine expositie ingericht, evenzo in het Plein tijdens de jubileumdag van de 75-jarige K.V.O.

Op initiatief van de dorpsraad Udenhout werd op 20 september door 't Schoor deelgenomen aan een zgn. presentatiemarkt voor verenigingen en instellingen.

In 2003 hebben weer diverse groepen w.o. K.V.O. , K.B.O. en collega's van heemkundekringen ons heemcentrum na afspraak bezocht.

En telkens verliet men 't Schoor met grote bewondering en waardering voor de wijze waarop we, de vrijwilligers, dit in ongeveer 13 jaar allemaal hebben gerealiseerd. Mooiere complimenten kun je niet krijgen.

Collectie

Zoals in het vorige jaarbericht gemeld, zijn of worden door Jan van den Bersselaar en Jan Roovers alle voorwerpen beschreven, gelabeld, genummerd en gecodeerd in het computerbestand ingevoerd, een gigantische klus.

In de loop van het jaar kregen zij versterking van Corrie Roovers.

Inrichting zolder

Het laatste deel van de zolder is inmiddels ingericht als depot. Met het warme weer van de zomer 2003 was het geen pretje om onder vaak moeilijke omstandigheden timmer- en schilderwerk te verrichten. Toch hebben de "bouwers" het geklaard. Er is nu een prima ruimte om nieuw ontvangen voorwerpen die administratief keurig worden ingeboekt tijdelijk op te slaan totdat ze een definitieve plaats in de collectie hebben gekregen. Anderzijds is het ook een goede bewaarplaats voor voorwerpen die we dubbel hebben.

Damesteam

Het schoonhouden en onderhouden van ons heemcentrum is in handen van een kleine groep actieve dames. Ook herstelwerk aan kleden, kleding e.d. wordt door hen verzorgd.

Op 16 september hebben we in een bijzondere uitvaartdienst helaas afscheid moeten nemen van Tonnie Bekkers. Al vocht ze een oneerlijke strijd tegen haar ziekte, toch bleef ze zich tot het laatst voor het werk van het damesteam inzetten. Ze heeft vanaf de oprichting veel voor 't Schoor betekend en wij zijn haar daarvoor dankbaar.

Het Klein Schoor

Aan het beheer en onderhoud van ons gebouwtje aan de Gommelsestraat besteedden de 5 donderdagmorgen-werkers veel aandacht.

Helaas werd medio 2003 ingebroken en werd de toegangsdeur beschadigd. Er werd niets vermist. Er stonden nog diverse voorwerpen in depot om te restaureren.

De restauratie gebeurt vakkundig. Als de voorwerpen niet te groot zijn krijgen ze hun bestemming in het heemcentrum, anders gaan ze naar de loods in de Hemelrijkse Hoeve. Er is voorlopig nog voldoende werk voor herstel of reparatie. Het Klein Schoor vervult zo een prima functie.

Onroerend goed

De toekomstige huisvesting van ons heemcentrum blijft voor ons een voortdurende zorg.

Website

De website van Heemcentrum 't Schoor (<http://home.planet.nl/~schef564/schoor/>) is ook in 2003 weer goed bezocht. Sinds de start in 2001 hebben ruim tweeduizend bezoekers de weg weten te vinden naar de website. Het gros van de bezoekers komt uit Nederland maar ook vanuit het buitenland is er interesse. Regelmatig bezoeken Belgen, Duitsers, Australiërs en Canadezen de website. Maar ook Amerikanen, Spanjaarden, Engelsen, Polen en Fransen weten ons te vinden op het internet. Via de website konden belangstellenden op de hoogte blijven van het laatste nieuws over de activiteiten van ons heemcentrum. Natuurlijk is de doorlopende literatuurlijst met artikelen over de Udenhoutse heemkunde in 2003 verder uitgebreid.

Kadastrale atlas

In 2003 is gewerkt aan het gereedmaken voor publicatie van het project HAZA-GOED. Het project omvat het via de computer toegankelijk maken van het eerste kadaster van Udenhout uit 1832. Door de handmatige invoer van de lijsten van eigenaren van alle Udenhoutse percelen in 1832 en het via de computer overtekenen van de originele oude kadasterkaarten komt een schat aan informatie beschikbaar. In 2004 zal het resultaat van dit door onze vrijwilligers verrichte monnikenwerk, getoond kunnen worden aan het publiek. Op de kaarten zijn eeuwenoude wegen, paden, waterlopen en boerderijcomplexen, die nu al lang verdwenen zijn of opgeslokt zijn door woningbouw, nog duidelijk zichtbaar. Het is mogelijk om de gegevens zowel in boekvorm als digitaal via een speciaal meegeleverd computerprogramma te raadplegen. Hierdoor worden de gegevens voor een groot publiek toegankelijk.

Tot slot

Het heeft ons goed gedaan dat in 2003 weer velen uit Udenhout en Biezenmortel ons heemcentrum bezochten. Uit de vele positieve reacties krijgen we steun om met

ons werk door te gaan. Wij zullen onze dorpsgenoten daarbij op diverse wijze blijven betrekken.

In een steeds modernere samenleving is het verder van groot belang dat vrijwilligers samenwerken. Daarbij staat het doel van de activiteit voorop, maar zijn de persoonlijke contacten, de goede sfeer en onderlinge verstandhouding belangrijk. Moge 2004 opnieuw weer een goed jaar voor ons worden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	
Rondom de plattebuiskachel <i>Piet Naalden</i>	
Wout de Pruis <i>Kees van den Bersselaar</i>	
De aanleg van de Zandkantseweg <i>Frans van Iersel</i>	
Het fotoalbum van de familie Jos Verschuren <i>Wim Maarse</i>	
De oude Eikelaar <i>Jan Denissen</i>	
Udenhoutse KV vierde jubileum <i>Wim Maarse</i>	
De oude standaard van het gilde St.-Joris <i>Rob Weijtmans</i>	
Herinneringen aan de moedertaal van Cornelis Verhoeven <i>Jan Denissen</i>	
De pastorie in de Kreitenmolenstraat <i>Luud de Brouwer</i>	
Toekomstvisie voor Udenhout <i>André van der Lee</i>	
Het Hooghout <i>Luud de Brouwer en Kees van Kempen</i>	
Vijftig jaar geleden, 1953 <i>Annie van Roessel-Kolen</i>	
Fotokroniek 2003 <i>Annie van Roessel-Kolen</i>	
Pietje Paas en Hannes den Haomer òn de wandel <i>Jan Denissen</i>	
Jaarbericht Heemcentrum 't Schoor Udenhout Biezenmortel <i>Harrie Goos</i>	

Reserveartikel

De eerste telefoonabonnees

Kees van Kempen

De eerste die in Udenhout en Biezenmortel telefoon had was de Steenfabriek Udenhout. Dat was in 1906. De steenfabriek had natuurlijk leveranciers en klanten in de verre omgeving en zal groot voordeel hebben gehad van de enorme technologische vernieuwing.

Aantal telefoonabonnees:

1906	1
1910	4
1915	6
1920	13
1925	20

De eerste twintig telefoonabonnees:

Telefoonnummer 1	Steenfabriek Udenhout, Weijers & Co
Telefoonnummer 2	NV Steenfabriek St. Joseph
Telefoonnummer 3	W.A.A.J. van Iersel (meneer Willem, Schoorstraat 2)
Telefoonnummer 4	Idiotengesticht "Huize Assisië"
Telefoonnummer 5	J.L. Lobach, arts
Telefoonnummer 6	J.M.H. Vroemen, notaris
Telefoonnummer 7	P.L.J. en H.E. Rats, grossierderij en lederfabriek
Telefoonnummer 8	Roomboterfabriek St. Isidorus
Telefoonnummer 9	H. Rats Muskens, lederfabrikant
Telefoonnummer 10	Chr. Heerkens, handelaar in hooi, stro en steenkool
Telefoonnummer 11	J.C. van de Voort, houthandel
Telefoonnummer 12	Gemeentehuis
Telefoonnummer 13	Boerenbond Isidorus
Telefoonnummer 14	A.H. van Iersel, correspondent Hanzebank
Telefoonnummer 15	A.P. Brekelmans & Zn (aannemer Josje de Golse)
Telefoonnummer 16	J.C.W. Janssen Wzn, agent en comm.h.
Telefoonnummer 17	Fa. L. van de Ven, koekfabriek (Victoria)
Telefoonnummer 18	Wed. M. Coppens, graanhandel
Telefoonnummer 19	A. Kruissen, café en steenkolenhandel
Telefoonnummer 20	H. Lommers, meubelhandel en aannemer

Merk op wie ontbreken. Onder andere de pastoor, Huize Felix, de Kapucijnen en de fraters, maar ook de burgemeester die toch lid was van de Provinciale Staten.

Reserveartikel

Een toren voor Udenhout

Wim Maarse

Een van de laatste daden van de nog zelfstandige gemeenteraad van Udenhout was het realiseren van en plaatsing van openbaar kunstbezit, zoals dat door de gemeentelijk kunstcommissie was geadviseerd.

Op de rotonde van de Kreitenmolenstraat was er een mooie plaats voor een eigentijds monumentje, waarbij de herinnering aan de zelfstandige gemeente levend gehouden zou kunnen worden en tevens zou het een hommage mogen zijn aan de eertijds grootste industrie van het dorp: de fabricage van bakstenen.

Op basis van gegevens van de Brabantse Kunststichting zijn 2 kunstenaars bezocht om te praten over een ontwerp. De keuze van de commissie viel op het werk van de Bredase kunstenaar Marius Boenders (1948).

Hij ontwierp een toren van 7.5 meter, gemetseld uit in Udenhout geproduceerde bakstenen, versierd met vlechtwerk van donkere stenen als een spiraal langs de toren. Het idee voor dit vlechtwerk heeft Marius Boenders ontleend aan Afrikaanse versieringen en aan zijn idee van de Pietra. Dit is een ontwerp voor een begraafplaats die in spiraalvorm omhoog gaat en zo een heuvel gaat vormen, waarin de graven een plaats hebben.

In totaal zijn er voor de toren 2200 stenen gebruikt.

Op 3 oktober 1997 is het beeld onthuld door burgemeester Johan Stekelenburg. De gemeentelijke herindeling was toen al een feit.